Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 41 (11839) | 1982 чылдың февраль 18, четверг | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 3 көп.

ЧАҢГЫС ААЙ ПОЛИТХҮН

Массаларның билиг-медерелдии-биле күрүне күштүг деп В. И. Ленинниң өттүр көрген мерген сөстери сайзырангай социализм үезинде кажангызындан-даа артык ужур-дузазы улгаткан. Баштыңчының ол айтыышкынын, СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин областың партия организациязы удуртулга болдургаш, идеология ажылының чаа хевирлерин, аргаларын сайзырангайжыдарынче, ажыктыын бедидеринче, амгы үеде совет улустуң негелделеринге ол дүүшкен турзун дээш кичээнгейни салып турар.

Шак ындыг хевирлерниң бирээзи болза политхүннер болур. Чаңгыс хары угда бүгү партийжи актив аңаа киришкеш, чурттакчы чоннуң эң-не калбак массаларынга политиктиг салдарны чедирип турар политхүннерге СЭКП Төп Комитединиң «Идеологтуг, политика-кижизидилгелиг ажылды улам экижидер дугайында» доктаалы бедик үнелелди берген.

Республикага ай санында эрткен политхүн бүрүзүнге ортумаа-биле бир муң дөрт чүс ажыг ужуражылганы, лекцияны, илеткелди, беседаны, кежээни болгаш өске-даа хемчеглерни организастаан. Партия, совет, профэвилел, комсомол, ажыл-агый органнарының удуртукчулары, специалистери аңаа идепкейлиг киришкен. Политхүн бүрүзүнге бежен алды муң ажыг кижи киржип турар.

Эрзин, Тес-Хем, Мөңгүн-Тайга, Чөөн-Хемчик, Бай-Тайга районнарның, «Тыва кобальт» комбинаттың болгаш өске-даа партия комитеттери чаңгыс аай политхүннерни чогаадыкчы ёзу-биле эрттирип турарлар. Ол хүн социалистиг чарыштың тиилекчилеринге, дайынның, күш-ажылдың хоочуннарынга тураскааткан ужуражылгалар, айтырыглар болгаш харыылар кежээзи болгаш өске-даа хемчеглерни чорудуп келген. Ажылдың хевирлери янзы-бүрү-даа болза, оон сорулгазы чаңгыс негелдеге дүүшкен турар ужурлуг. Хамыктың мурнунда күш-ажылчы коллективтерниң амыдыралы, ажыл-ижи-биле сырый холбаар, он бирги беш чылдың ийиги чылының планныг онаалдаларын база социалистиг хүлээлгелерин чедиишкинниг күүседир дээш чарышты улам калбартыр, ажылдың ажыктыын база шынарын бедидеринче угландырар херек.

«Шыңгыы камналга, чидириглер-биле демисел — беш чылдың курлавыры» деп темага политхүн республикага организастыг эрткен. Аңаа белеткелди баш бурунгаар чоруткан. Камналга талазы-биле рейдилерни, хыналдаларны чоруткаш, оон түңнелдерин чугаалашкаш, илереттинген четпестерни чайладырының хемчеглерин ажыллап кылган, ону күүседириниң хуусаазын айыткан. Ооң уламындан политхүн ажыктыг, дээштиг болган. Ынчангаш политхүннерни баш бурунгаар белеткелдиг эрттирери эки түңнелдерни бээри чугаажок.

Политиктиг аас агитациязының дээштиг хевириниң бирээзи — чаңгыс аай политхүннер ажылчы чоннарның ортузунга удуртукчу ажылдакчыларның кижизидилге ажылын чорударынга таарымчалыг болган. Партия, совет, ажыл-агый органнарының удуртукчулары чыылганнарга хүннүң чугула айтырыгларының дугайында чугаалап бербишаан, оларның ажылынга, амыдыралынга хамаарыштыр салган айтырыгларынга харыыларны берип, берген саналдарны, шүгүмчүлелдерни күүседир дээш тодаргай хемчеглерни ап келгени районнуң, хоорайның, суурнуң, бүдүрүлгениң, совхозтуң мурнунда салдынган сорулгаларны чедиишкинниг шиитпирлээринге дузалап турар. СЭКП Эрзин, Бай-Тайга, Мөңгүн-Тайга, Чөөн-Хемчик райкомнарының бирги секретарьлары А. Монгуш, Д. Данзын-оол, О. Шагдыр-оол, И. Сувандии, Барыын-Хемчик райкүүскомунуң даргазы Ш. Ооржак болгаш өске-даа районнарның партия, совет ажыл-агый органнарының удуртукчулары политхүннерге идепкейлиг киришкен.

Ындыг болза-даа чамдык удуртукчулар, специалистер чай чогунга сылдап алгаш, коллективтиң ажыл-ишчилери-биле ужурашпас, лекция, беседа номчувас таварылгалар ам-даа уламчылавышаан. Ол ышкаш лекцияларның, беседаларның шынарын экижидеринче партия организациялары кичээнгей салыр, чүге дээрге материалдарны амыдырал-биле, ылаңгыя тус черниң чижектери, сорулгалары-биле холбавас, дыңнакчыларның айтырыгларын, негелделерин кошкак билир лекторлар, илеткелчилер, политинформаторлар, агитаторлар бар. Корум-чурумну быжыглаарынче, садыг, коммунал хандырылгазын экижидеринче угланган болгаш ажылчы чоннарның өске-даа санал-оналдарынче кичээнгей салбас, ону күүседир тодаргай хемчеглерни албас чоруктар чамдык коллективтерниң удуртукчуларында, партия комитеттеринде барын улус хомудап турар.

Үстүнде айыткан болгаш өске-даа четпестерни чогуур үезинде чайлаткаш, чаңгыс аай политхүннерниң идейлиг деңнелин бедидер хемчеглерни партия организациялары алыр ужурлуг.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлеринге, партия ТК-ның доктаалдарынга дүүштүр совет улустуң политиктиг, күш-ажылчы, мөзү-шынар кижизидилгезин комплекстиг шиитпирлээринге политхүннер биче эвес рольдуг. Ынчангаш партия организациялары политхүннерниң ажыктыын доктаамал бедидер, ол болза идеологтуг, политика-кижизидилгелиг ажылды улам экижидер чугула хемчеглерниң бирээзи болур.

ДЕМНИГДЕ БҮДҮНГҮР

Бай-Хаактың хлеб заводу. Бо ажыл-ишчи коллектив он бирги беш чылдың ийиги чылын эки эгелээн. Январьда хлеб болгаш булочка кылыгларын быжырар база оларны сайгарарының даалгазын күүсеткеш, ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XVII съездизин төлептиг уткуур дээш калбарган чарышка идепкейлиг киришпишаан, бирги кварталдың социалистиг хүлээлгезин, планныг онаалдаларын чедиишкинниг күүседир дээш шудургу ажылдап турар.

Бригадалар аразында социалистиг чарышты организастап, күш-ажылдың сагылга-чурумун экижиткени, бүдүрүлге чорудулгазының үезинде дерилгелерниң үрелир чоруун болдурбайн келген.

Шилип алган мергежилинге үр чылдарда бараан боон келгеш, байлак арга-дуржулгалыг апарганнар коллективте эвээш эвес. Ооң чижээнге бригадир Д. А. Ооржакты хамаарыштырып болур. Дуктуг Агбааповна чээрби ажыг чылдарның дургузунда хлеб, булочка ээмаап, быжырып келген. Ол үениң иштинде Чадааңаның, Кызылдың хлеб заводтарынга ажылдааш, эвээш эвес дуржулганы чыып алган. Бүдүрүлгениң мурнакчызы болурундан аңгыда, аныяктарның дагдыныкчызы болуп, дыка хөй ажылчыннарны мергежилинге хандыктыдып, өөреткен.

Заводтуң директору А. П. Горновых бистиң-биле ужурашкаш:

— Капитал септелгени үр үеде чорутпааның дан чамдык дерилгелер үрелиишкинге таваржып турганындан эрткен чылда хлеб, булочка быжырар даалгавысты үзүп, чурттакчы чонну багай хандырып келгеннивистен чогуур түңнелди үндүргеш, хлеб быжырар ийи суугуга капитал септелгени чоруттувус. Булочка, хлеб быжырар суугуларны чаарткавыстан бүдүрген продукциявыстың шынары база экижээн. Совет күрүнениң эдарлыг юбилейиниң чылында чоннуң хандырылгазын улам экижидер дээш кызымаккай ажылдаарын коллективниң кежигүннери хүлээгени — деп чугаалааш, хлеб быжырыкчыларының ажылын сонуургап көөрүнче бисти чалады.

Цехтиң эжиин ажыдыптар билек-ле чаагай чыт думчукка келди. Бригадир Д. Ооржактың эдээ чаа эстинген хлебтерни чыскаалдыр тургускан шагжаларда делгей салган турлар. Бо бичии коллективте үш кижи бар. Олар эрткен айда 43,5 тонна хлеб быжырар онаалдазын 44,3 тоннага күүсеткен. Дуктуг Агбааповнаның ийи дузалакчызы аныяктар. Оларның кайызы-даа хлеб быжырыкчызының мергежилин чаа шиңгээдип чоруур. Комсомолчу оол Алексей Ооржак бир чыл болган, аныяк кыс Галина Лаухина чаа-ла бир ай ажылдап чоруур. Оларның арга-дуржулгазы эвээш, ынчангаш дагдыныкчы-бригадир өөрүнүң ажылын доктаамал хайгааралга ап, мергежилдиң чажыттарынга оларны өөредип турар. Найыралдыг, демнигде ажыл-үүле бүдүнгүр. Ынчангаш коллектив аныяк-даа болза, алган хүлээлгезин ажыр күүседип турар ужурунда.

М. ОНДАР.

ЧУРУКТАРДА: чаа эстинген хлебти Г. Лаухинаның чыскаай салып турары (оң талазында); мурнакчы ажылчын, комсомолчу А. Ооржак.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотолары.

ССРЭ-ниң 60 чылынга — 60 шалыпчы неделя

Репортаж. КЕЗЕКТЕРНИ ЭПТЕП, СОЛУП...

Районнар аразының Сельхозтехника каттыжыышкынының Туранда септелге мастерскаязынга ол хүн база-ла ажыл бачым турган. Мастерская эргелекчизи Иван Миронович Герасимов эртен келгеш, бригада, цех кижи бүрүзүнүң ажылын тодараткан.

Мастерскаяда ажыл шагы эгелээн, кижи бүрүзү бодунуң ажылдаар черин ээлепкен. Тырың мага-боттуг, мөчек-мөчек шыңганнарлыг аныяк эр дөжү кырында кызыдын каан демирни херлип-херлип туткуп тур.

— Бо бистиң дарганывыс Валентин Жернов-тур, ажылдай бергенде кижи-биле-даа чугаалашпас, ары-сарыг хүннү бадыр кыңыртпайн, кызыдып каан демир-биле «чугаалажып» тура хүнээр эр-ле болгай, ажыл нормазын үргүлчү күүседип турар кижи — дээш, Иван Миронович олче айытты.

Кожазында электриктер пеңгиге келдивис. Олар база-ла кыйыг-чапсар чок ажылдаап турдар. Оларның бирээзи Виктор Шелепинов ГАЗ-53 маркалыг машинаның динамигин үштүп, чазып алган, ай-дедир долгап, оон чанында эжин кыйгырып алгаш:

— Мында катушка өрттенген-дир, «диагноз» тургустунган — эмнээри белен — дээш катушказын чанында турган баартак кырынга салып кааш, мондирка тудуп алгаш, олла машинаның дугуюнуң колодказын эжи-биле кады демнежип үшту бердилер.

Чанында эжиктеп үне бээривиске, улуг залда үш аныяк кижи — Сергей Баранов, Болат Маадыр, Артур Иванов олар комбайның хамык артык кезектерин баартак кырында чыскаап алган, аразында бир-ле чүвени дугуржуп чугаалашкан, харын-даа маргыжар чыгы апарган турлар. Иван Мироновичиниң көрүп кааш, олар барык деңге боттарының маргыжып турган айтырыын салып эгеледилер.

Өрээл бүрүзүнде, цех бүрүзүнде станоктарның, аппараттарның шиилээп даашпимээни, демир-дестиң кыңгыраап, таккылаап даажы бир тускай аялгалар кылдыр дыңналып турду.

Мотор цеги. Бо цехте стелаж кырында чыскаай салгылап каан моторлар-ла хөй. Цехтиң ээзи мергежилдиг моторист Владимир Востриков эжи Александр Пашкин-биле комбайн моторунуң блогун чедир эптеп салган, хөй-ле ээриилдер ээрген, кайызы-даа дериде берген ажылдап турлар. Владимир Востриков мастерская эргелекчизиниң көрүп кааш:

— Хүн нормазын дүшке чедир күүседир бис, Иван Миронович — деп илеткеди. Бо оолдар мактаңдыг ажылдап турар. Январьның планныг онаалдаларын ажыр күүсеткен улус болду.

Мастерская январьда 4 комбайн, 45 автомашина, Д-50 болгаш Д-240 деп 33 шимчедикчи, 18 дизельдер шимчедикчилери септээр планныг онаалдазын ажыр күүсеткеш, он бирги беш чылдың ийиги чылын бедик темп-биле эгелээннер. Мастерскаяның септекчилериниң кижи бүрүзү шудургу ажылдап турар.

Б. СЕДЕН-ХУУРАК.

Хүнүң медээлери

КАЛЕНДАРЬДА — АПРЕЛЬ

«Тыва даг-дүгү тудуг» эргелелиниң ажыл-ишчилери ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чыл оюн күш-ажылчы чедиишкиннер-биле уткуур дээш чылдың баштайгы хүннеринден эгелээш социалистиг чарышты бригадалар, тус-тус тудугжулар аразында калбарткан.

Дуржулгалыг тудугжу А. С. Күжүгеттиң удуртканы дашчылар бригадазы ажылдың темпизин дүргедедип, бичии-даа халас үе эрттирбейн үре-түңнелдиг ажылдааш, амгы үеде өске бригадаларга боттарының үлегерин көргүзүп турар. Олар апрель айның хүлүүнге кириштир ажылдап эгелээннер. Бо үеде А. С. Күжүгеттиң бригадазы 30 аал ог-бүле чурттаар бажыңның тудуун кылып, оон ийиги кадының хапаларын салып доскан. Бригаданың кежигүннери ол бажыңны май 1-ге чедир тудуп доосканы, шеверлекчилерге хүлээдип деп бедиткен социалистиг хүлээлге ап алган.

(Бистиң корр.)

ШАҢНАЛГА ЧЕТКЕННЕР

Жданов аттыг совхозта хөй оолдаашкыны кидин тууук. Бо хүннерде ажыл-агыйда 5082 хөй төрээн, ол хире хураган онча-менди алдынган.

Малчын коданнарда сакманчылар четчир. Олар малдың чаш төлүн кыштан онча-менди ажырары-биле шудургу ажылдап турарлар. Эрткен чылда хөй хураганнарны ажаап ап келген дуржулгалыг сакманчылар Борбак Балдан-оол, Александра Сереп, Татьяна Көк-оол бо чылын база-ла 80-ден 90 чедир хураганнарны доруктуруп, кызымак ажылы-биле өскелерден ылгалып, малдың массалыг оолдаашкынының үезинде малчыннарның чымыштыг ажыы бууза дузалакчылары болуп, бедик харыысалгалыг ажылдап турарлар.

Аныяк сакманчылар Людмила Мартыкмаа, Наташа Сереп, Людмила Сүзүкей олар тус-тузунда 70-тен 100 хураганнарны доруктурарын хүлээнгеш, ол сөзүн өлеп, социалистиг чарыштың тиилекчилери боол, шаңнал-макталга четкеннер.

Л. ПАЧЫН-ООЛ.
Улуг-Хем район.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинде

АКША-БАРААН ЛОТЕРЕЯЗЫ

РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң «1982 чылда акша-бараан лотереязын чорудар дугайында» 1981 чылдың декабрь 28-те хүлээп алган доктаалынга дүүштүр Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели республика девискээринге акша-бараан лотереязын чорудар дугайында доктаал хүлээп алгаш, 1982 чылда акша-бараан лотереязын тарадырының планын Кызыл хоорай болгаш районнар аайы-биле бадылаан.

Лотерея билеттерин сайгарар талазы-биле ажылды идепкейжидерин болгаш оларны бүрүнү-биле садарын чедип алырын Тыва АССР-ниң Садыг министерствозунга, Респотребсоюзка, Кинофикация эргелелинге, Харылзааның бүдүрүлге-техниктиг эргелелинге, Тываның каттышкан авиаотрядынга, улус депутаттарының районнар болгаш Кызыл хоорай Советтериниң күүсекчи комитеттеринге дагзып турар.

Тыва АССР-ниң Садыг министерствозу, Респотребсоюз районнар төптеринге, Кызыл, Ак-Довурак хоорайларга бараанныг ойнап алыышкыннарга көрдүнген бараанарның делгелгелерин организастаар болгаш 1982 чылдың акша-бараан лотереязын тайылбырлаар талазы-биле агитас-рекламалыг хемчеглерни ап чорудар.

ПЛАН КҮҮСЕЛДЕЗИ — КОЛ АЙТЫРЫГ

Республиканың тудугжулары ССРЭ-ниң 60 чыл оюн төлептиг күш-ажыл-биле уткуур дээш кызымак ажылдап турарлар. Олар холдуунда-ла бо чылын ажыглалга киирер ужурлуг тудугларның тудуун чедир кылып, оларны бүрүн доозар дээш ажылдаарлар. Ынчангаш, капитал салыышкыннарының хөй кезии аңаа чарыгдаттынар. Амгы үеде тудуг организацияларында ол талазы-биле хемчеглер ажылдап кылдынган, тудуг ажылдарын хуусаа бетинде күүседириниң дугайында социалистиг хүлээлгелер алдынган.

Эрткен январь айда республиканың тудугжулары чамдык эки түңнелдерни чедип алганнар. Күрүне болган херглекчилер кооперациязының акша-хөреңгизиниң күүсели-биле эрткен чылдың январь айы-биле деңнээрге 4,9 катап хөй кол фондулар шиңгээдип алдынган.

Бо чылдың январьда 4221 дөрбелчин метр ниити чурттаглга шөлү ажыглалга киирген. Бо көргүзүг эрткен чылдың ол-ла үезинде деңнелинден элээн эки болуп турар. Керээлиг тудуг организацияларының эрткен чылдың январь айынга деңнээрге, бо чылын оон эки ажылдаан турарлар. Олар боттарының күжү-биле кылыр керээлиг ажылдарының хемчээлин 3,3 хуу улгаттырган.

Он бирги беш чылдың ийиги чылының бирги айында «Тыва тудуг», «Тыва көдээ тудуг», «Тыва септелге тудуг» трестериниң, «Кызылпэс тудуг» эргелелиниң, «Көдээ электри тудуг» трестиң тудуг-монтаж эргелелиниң, Респотребсоюзтуң септелге-тудуг участогунуң, Ак-Довурактың «Тывасбест» комбинады септелге-тудуг-монтаж эргелелиниң, «Востоксантехмонтаж» трестиң КМК-зының болгаш өске-даа организацияларының коллективтери эки түңнелдерни чедип алганнар. Бо коллективтер январь айның планын күүсеткилээш, эрткен чылдың ол үезинге бодаарга тудуг-монтаж ажылдарын кылырының хемчээлин элээн калбартканнар.

Ындыг болза-даа январь айның түңнелдери капитал тудугда ам-даа улуг четпестер барын база көргүзүп турар. Ол айда капитал салыышкынының чүгле 57, а тудуг-монтаж ажылдарының — 75,5 хуу ажыглаттынган болуп турар. Кол фондуларны ажыглалга киирериниң квартал планын 28,2, а бүдүрүлге объектилериниң доозуп хүлээдириниң планы 10,1 хуу күүсеттинген.

Объектилерни ажыглалга киирерде «штурмнаар» чорук эрткен чылдарда турган. Ындыг практика тудуг ажылдарын чорударынга багай салдарлыг болуп турар. Ооң калында акша-хөреңгиниң ай, квартал аайы-биле шиңгээдип алырын планнап турарында чаңгыс аай эвес чүүлдер бар.

Мындыг чоруктар тудуг ажылдарының темпизин ала чайгаар-ла кудуладып турар. Чижээ, ам чырыдыышкынның, культураның, чонга ачы-дуза чедирериниң объектилериниң тудуу оожумнаан, оларның темпизи чавызаан. Бо дээрге, керээлиг тудуг организацияларының четпес ажылдап турарының түңнели-дир. Ооң уламындан январь айның планын «Шагонартяжстрой» трест, Тываның автотранспорт эргелелиниң КМК-зы, Сельхозтехкүркомнуң септелге-тудуг эргелели, ПХМ-ниң капитал тудуг килдизиниң септелге-тудуг конторазы, Садыг министерствозунуң септелге-тудуг эргелели, Тыва автоорук эргелелиниң тудуг участогу күүседип шыдаваанnar.

Республиканың тудуг шөлдеринде күш-ажылды организастап турарында ам-даа четпестер бар. Ол дугайын даараазында сан-чурагайлар бадыткап турар. Республиканың керээлиг тудуг организациялары эрткен чылын күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң планын 96,5 хуу күүсеткен. Ооң түңнелинде 5 миллион ажыг рубльдиң тудуг-монтаж ажылдары шиңгээдип алдынмаан. 1980 чыл-биле деңнээрге эрткен чылын 19 тудуг организациязы күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн кудулаткан. Республиканың тудугларында тудуг бүдүрүлгезиниң мурнакчы хевири — бригада керээзи кончуг кошкак нептереттинип турар. 1980 чылдың төнчүзүнде республикага 91 бригада ол чаа арга ёзугаар ажылдап турган. Ол дээрге, бригадаларның чүгле 30 хуузу-дур. Ол бригадалар тудуг-монтаж ажылдарының ниити хемчээлиниң 40 хуузу хире ажылдарны кылган. Ол деңнелгелиг арганы «Шагонартяжстрой» трест, «Абаканэнергопромстройнуң», Тываның автотранспорт эргелелиниң КМК-лары болгаш өске-даа коллективтер кошкак шиңгээдип, ону херекке албайн турар.

Эрткен чылдарның деңнээрге элээн кызырлы-даа берген болза, ажыл шагының чидириглери ам-даа бар болуп артпышаан. «Тыва көдээ тудуг», «Шагонартяжстрой» трестериниң салбырларынга, «Кызылпэс тудуг» эргелелинге база өске-даа коллективтерге ажыл шагының чидириглери хөй болгулаан.

Дыка хөй тудуг организациялары карылгалыг ажылдап турарлар. Маңаа чижек кылдыр кол-кол тудуг трестерин чугаалаарга-ла четчир. Оларга «Абаканэнергопромстройнуң» КМК-зы, № 14 механизация эргелели хамаарыжыр.

Тудугжуларның күш-ажылын эки организастаары, мурнакчы дуржулганы шиңгээдип нептередири, планныг онаалдаларны күүседири дээш хүн бүрү демиседжири — он бирги беш чылдың ийиги чылында капитал тудугнуң программазын чедиишкинниг күүседириниң үндезини болур.

Т. МЕЛЬНИКОВА,
Статистика эргелелиниң капитал тудуг килдизиниң эргелекчизи.

ДАШТЫКЫДА

ЧУГУЛА ШИИТПИРЛЕРНИ ХҮЛЭЭП АЛГАН

ГАВАНА. (СЭТА). Профэвилелдериниң Гаванага доозулган X Бүгү-делегей конгрезинге каш-даа чугула документилерни болгаш резолюцияларны хүлээп алган. Улустар аразында дүшкүүрелдиг чорук делегейде улам күштелип, а боо-чепсекти эндере бүдүрер чорук улам кыжаныкчы бүдүштүг болуп бар чыдар деп. **«80 чылдарда профэвилелдерни болгаш сорулгалар»** дээр кол документиде демдеглээн. Октаргайда миллион-миллион кижилерниң санныг секундалар иштинде чок кылыптар арга-шинектиг аажок улуг үрегдекчи күштүг чепсектиң мөөңнеттингениниң уламындан мындыг улуг айыылды кижи төрелгетен кажан-даа көрбээн.

Боо-чепсекти эндере бүдүрериниче империализмниң алыс агрессчи бүдүжү, капитализмниң амгы ханылаашкынныг кризизи болгаш транснационал корпорацияларның политиказы чыгап турар.

Делегейде дүшкүүрелдиг чоруктуң чидиглениишкиниң дээш онза харыысалга хамыктың мурнунда америк империализмге болгаш оон НАТО талазы-биле эвилелчилеринге онаажыр деп, документиде онаалап демдеглээн.

Конгрестиң киржикчилери тайбыңны камгалаар демиселди күштелдирери дээш шиитпирлиин чугаалаан. Бүгү өрүлдээлерни политика талазы-биле таарыштыр шиитпирлээрин база күштүг ажыглаар чоруктан ойталазарын, дайын одагларын ээкүрерин, дүшкүүрлүг чоруктуң чавырлыышкынын, тайбың кожа-холбээ догуннаашкынны быжыглаарын, делегейге кады ажылдажылганы болгаш улустар аразынга бүзүрежилгени хөгжүдерин олар деткип чугаалаан. Ядролуг, бактериологтуг, химиктиг, ол ышкаш массалыг узуткаашкынның чепсээниң өске-даа бүгү хевирлерин доп-дораан хоруурун, боо-чепсекти эндере бүдүрериниң шеглээрин, шериг чарыгдалдарын эвээжедирин, ядролуг чепсээ чок зоналарны болгаш тайбың зоналарын тургузарын база калбартырын конгресс негээн.

Делегейде болуп турар хаая чаартылгаларга социалистиг системаның улуг салдарын документиде онзалап демдеглээн. Империализм камгаланырынче шилчиир ужурга таварышкан деп ында чугаалаан.

Бүгү чурттарның ажылчы чоннарынга болгаш профэвилелдеринге Кыйгырыгны конгрессиң киржикчилери хүлээп алган. Чер кырынга тайбыңны камгалап арттырар, империализмниң болгаш делегей реакциязының агрессчи чуткулдерин кыңчыктырбас дээш улустарның демиселин күштелдирерин документ кыйгырган.

Колониализмге, расизмге, сионизмге болгаш апартеидке, фашистиг шериг диктатураларга удур, өске чурттарның иштики херектеринге империалистиг холгаарлаашкынга удур, национал хамаарылбас чоруу дээш, улустар аразында экономиктиг чөптүг харылзаалар дээш демисежип турар улустар-биле делегейге эп-сеткил каттыштырылгазын күштелдиреринче база делегаттар кыйгырган.

Национал хамаарылбас чорук, демократтыг хостаалгалар, профэвилел эргелери болгаш социал деңнелге дээш ажылчы чоннарның база улустарның демисели-биле эп-сеткил каттыштырылгазының Декларациязын конгресс хүлээп алган. Төп Американың болгаш Кариб бассейниниң улустары-биле, бирги ээлчегде Сальвадорнуң, Кубаның, Никарагуаның болгаш Гренаданың улустары-биле эп-сеткил каттыштырылгазын конгресс илергейлээн.

Социал айтырыглар дугайында Хартияны конгресс хүлээп алган. Социал хандырылга ажылчы чоннарның кол эргелериниң бирээзи болур болгаш хоойлу-биле магадылаттынган турар ужурлуг деп ында онаалап демдеглээн.

Социалистиг чурттарда социал хандырылганың системалары сорук кирикчи үлегер чижек болуп, капиталдың күчү түрүүшкүнүнге удур, амыдыралдың болгаш күш-ажылдың байдалдарын экижидер дээш капиталистиг база хөгжүп орар чурттарның ажылчы чоннарының демиселин хөгжүдеринге идиг берип турар деп, ол документиде чугаалаан.

Дем каттыштырган хөделиишкиннериниң түңнелинде ажылчы чоннар амыдырал деңнелин бедидерин болгаш социал хандырылгазын экижидерин чедип ап шыдаар дээринге бүзүрелин шуулганның делегаттары илергейлээн.

ПБФ-ниң удуртур органының соңгулдалары конгрессте болган. ПБФ-ниң баштыңынга база катап Шандор Гаспарны (Венгрия), ПБФ-ниң чиңгине секретарьынга — чиңгине секретарьның хүлээлгезин күүседип турган Ибрагим Захарияны (Судан) соңгаан.

Национально-краеведческий отдел

Партийжи амыдырал

СӨЗҮВҮСТҮ ЭЭЛЭЭР БИС

БИСТИҢ совхозтуң ажылчыннары боттарының ажыл-херээн СЭКП ТК-ның ноябрь (1981 чыл) Пленумунуң негелделери-биле шиүүштүрүп, ону анализтеп, планныг онаалдаларны болгаш социалистиг хүлээлгелерин күүседирин чедип алырынче кичээнгейни угландырып турар. Оон экономиказының бир кол адыры — мал ажылы. Малчыннар он бирги беш чылдың бирги чылында күженишкиннииг ажылдаан. Ынчангаш күрүнеге эът садарының планын 101,3 хуу, сүттү — 107,6, дүктү —100,7 хуу күүсеткен. Совхоз төрүүр чүс баштан онааштыр 97 анай, хураганны, а Оргу-Шөлдүң, Чечектигниң хойжу бригадалары тус-тусту 100-тен 103 болгаш 106 хураганы менди ап, өстүрген. Ажыл-агыйның 17 малчыннары чүс башка онааштыр 85-116 чедир чаш төлдү камгалап алган.

Совхозтуң дирекциязы, партком ажыл-агыйның чугула участоктарынга, ылаңгыя мал ажылынга коммунистерни таарыштыр хуваап, оларның харысалгазын бедидеринин айтырыгларын кичээнгейниң төвүнге тургускан. Олар күш-ажылчы коллектив бүрүзүнде дайынчы езек болуп, ажыл-иштиң мурнуку одуругларында чорүп турарлар. Совхозтуң мал ажылында 32 коммунист бар. Зоотехниктиг негелде ёзугаар, төрүүр хой коданнарында малдың ажаалда-хайгааралын күштедирип, 169 сакманчыларны малчыннарже аъткарган. Оларның хөй кезии комсомолчу путёвка-биле бо чугула адырда ажылдап барган аныяктар болур.

Коммунистерниң эгелээшкини-биле бистиң совхозтуң малчыннары арга-курлавырларны санап көргеш, кыштагдаашкынны хүр-чаагай эрттирер, малдан алыр продуктуларны көвүдедир талазы-биле бедиткен хүлээлгелерни ап, республиканың бүгү малчыннарынга кыйгырыг үндүрген. Амгы үеде бо чугула ажылче бүгү күштү мобилизастап, малчыннар ортузунда социалистиг чарышты калбарткан.

ПАРТКОМ тус-тус коммунистерниң алган социалистиг хүлээлгелерин канчаар күүседип турарының дугайында отчёттарын партияның ажык хуралынга дыңнап келген. Ылаңгыя Оргу-Шөлдүң хойжу бригадазында (партбөлүктүң организакчызы Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры О. Ч. Дажы-Намчал), Бора-Тайга салбырында партбюронуң социалистиг хүлээлгелер күүселдезин организастап турарында эки чүүлдер эвээш эвес. Ол бригадаларда партийжи организастыг, политмассалыг ажылды идепкейлиг чорудуп, аныяк малчыннарны хоочуннарга хуваап, дагдынышкынны чугулалап көрүп турар. Хожудап турар малчыннарның отчёттарын партбөлүктерниң, бригадаларның малчыннарының хуралдарынга дыңнап, негелдени күштелдирген.

Бо бүгүнүң түңнелинде үстүнде бригадаларда чылдан чылче эки көргүзүглерни чедип ап келген малчыннар хөй. Оларның аразында Оргу-Шөл бригадазында О. Ч. Дажы-Намчал, М. Отук, О. Шолбан-оол, О. Дамба, О. Маадыр-оол, М. Калбак, Бора-Тайга салбырының Чечектиг хойжу бригадазында М. Сүрүң-оол, О. Сескен-оол, О. Авык-кыс олар болгаш өске-даа малчыннар чарыштың мурнуку одуругларында чорүп турарлар.

Совхозтуң малчыннарының үндүрген кыйгырыын ажыл-херекке боттандырарын хандырарынче угланган бүгү хемчеглерни ап турар бис. Малчын коданнарга, фермаларга парткомнуң, кежээ Совет күүскомунуң кежигүннерин, мал ажылының специалистерин, албан организацияларны, агитквартал-дарны хуваатан. Тускай план болгаш график ёзугаар шеф дузазын чедирер ажылды организастап келген. Кыштагларже комплекстиг үнүүшкүннерни ай санында чорудуп, экономиктиг болгаш зооветөөредилгелерин эрттирип, чурттуң иштинде база даштыкыда болуушкуннарга хамаарыштыр лекция, беседаларны организастап турар бис.

Кышкы үеде мал чемин камналгалыг, шын чарыгдаар талазы-биле ажылды күштелдирип, шыңгыы контрольду тургускан. Бо ажылга чер-черде улусчу контрольдуң постулары идепкейлиг дузалажып келгенин. Оларның ажылын партком кежигүнү, совхозта улусчу контрольдуң кол бөлүүнүң даргазы М. С. Ондар удуртуп, элээн ажылды чорүткан. Мал чемин рацион ёзугаар чарыгдаарын, ону малчыннарга тускай акт-биле бээрин чурумчуткан. Ол ышкаш малга чемни болбаазырадып бээрин, чылыг суг-биле хандырылгазын улусчу контролёрлар хайгаарап турар.

Кышкы үеде-даа малдың продуктулуун кудулатпазының айтырыын Ортаа-Тал СБФ-ниң коллективи эки шиитпирлеп турар. Эрткен чылдың ол үезинге деңнээрге чылдың баштайгы айында бо ферма 9 тонна сүттү хөй бүдүрген, 10 тоннадан хөй сүттү чүгле бирги сортка дужааган. Ферма механизастаттынмаан, ажылда чамдык бергелер турза-даа коллектив кежигүннери күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле көрүнүң үлегер-чижээн көргүзүп турар.

БО ХҮННЕРДЕ совхозтуң девискээринде кыштаглаашкын хүр-чаагай чорүп турар. Ажыл-агыйның 12784 баш төрүүр хоюнуң 9000 баш ажыы оолдаан болгаш чаш төлү онча-менди доругуп турар. Он ажыг малчыннар төрүүр чүс хойга онааштыр 80—95 чедир чаш хураганы ажаап алган.

Бисте шиитпирлезе чогуур айтырыглар эвээш эвес. Чижээ, районда «Большевик», «Чыраа-Бажы» совхозтарның хойжуларының коданнарын электри чырыы-биле хандырган турда, бисте чаңгыс-даа коданда чырык кирбээн болуп турар. Бо байдал кыштың соогунда малдың чаш төлүн камгалап алырынга, малчыннарның дүн-хүн чок чымыштыг ижинге элээн бергедээшкиннерни таварыштырып турар. Ынчангаш Оргу-Шөл, Шат бригадаларының коданнарын электрижилериниң айтырыын дарый шиитпирлээрин үстүкү органнардан дилеп-даа турар бис.

СЭКП ТК-ның ноябрь (1981 чыл) Пленумунуң шиитпирлерин күүседип, ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чыл болур юбилейлиг чылда күш-ажылчы белектерлиг уткуур, он бирги беш чылдың ийиги чылының планныг онаалдаларын болгаш социалистиг хүлээлгелерин хуусаа бетинде күүседир дээш бистиң совхозтуң коммунистери, ажыл-ишчилери долу бүзүреддиг ажылдап турар.

Д. Б. ОНДАР.
Чөөн-Хемчик районнуң «Алдан-Маадыр» совхозунда партком секретары.

ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтуң Кара-Булуң сүт-бараан фермазының ажыл-ишчилеринде планныг онаалдаларын болгаш социалистиг хүлээлгелерин ажыр күүседип, он бирги беш чылдың баштайгы чылын бүдүрүлгечи бедик көргүзүглерлиг доосканнар эвээш эвес. Оларның бирээзинге дуржулгалыг саанчы Екатерина Делбировна Монгуш хамааржыр.

Коммунист саанчы бо фермада ам тос чыл ажылдап, аныяк саанчыларга арга-дуржулгазын күзелдии-биле дамчыдып чоруурларның бирээзи. Екатерина Делбировна эрткен чылын саар инек бүрүзүнге онааштыр 2942 литр сүттү саап алгаш, республиканың мурнакчы саанчыларының одуруунга кирген.

— Бистиң сүт-бараан фермавыстың ажыл-ишчилери он бирги беш чылдың баштайгы чылында чамдык чедиишкиннерни чедип ап, сүт саалдазын көвүдедир дээш багай эвес ажылдааннар. Коллективке хөй чылдарда ажылдаан мурнакчы саанчылар хөй. Оларга Екатерина Делбировнаны база Валентина Сергеевна Углованы болгаш оон-даа өскелерни хамаарыштырып болур. Ол ышкаш инекчилер Борис Петренко, Николай Балчыр, Мөңгүн-оол Саая, Маадыр-оол Ооржак оларның кызымак ажылы бисте макталдыг — деп, сүт-бараан фермазының бригадири Ф. А. Родионова чугаалады.

ЧУРУКТА: саанчы Е. Д. Монгуш.

М. КАЛЧАННЫҢ сөзү, фотозу.

ЧАГААЛАР

Номчукчулар саналдап, сүмелеп, шүгүмчүлеп тур

КАМНАП ӨӨРЕНИР

Камналга дугайын төп-даа, тус черниң-даа солуннарында хөй-биле парлап турарын бо-ла сонуургап номчуур мен. Ылангыя одаар чүүлдерин, электри болгаш чылыг энергиязын камнаар дугайында номчукчулар боттарының саналдарын киргилээн боор-дур. Бо бүгү курлавырларны камнаарының чурумун сагыырын чаа беш чыл планында база көрген болгай.

Чамдык черлер болгаш ийи-чаңгыс кижилер электриниң шын эвес чарыгдап турарын бистиң Улуг-Хем районда «Ак-Тургу» совхозтан көрүп болур. Чижээ, ында ортумак школа, № 7, 8, 9 садыглар болгаш Культура бажыңы дүне, хүндүс-даа сайтылгааның кыпсып алган турарын келген кижи эскерип каар. Электри чарыгдалын шын санаарда бажың бүрүзү счётчиктиг тургу дег. А бистиң суурнуң деңкеелинде ол херексел чок.

Суурда чолаачыларның аразында ээрип алгаш, машина башкарар эштерин чок деп болбас. Эрткен чылдың декабрь 21-22-де бир механизатор электри дамчыдылгазының удазыннарынче дыт ужурупкан. Оон түңнелинде элээн хөй санаар херексел үрелген болган. Оон соонда ол бүдүн катап тургускан.

Механизатор аныяктарның болгаш элээдилерниң ортузунда кижизидилге ажылы чогуур негелдезинге ам-даа четпес. Элээди оолдар электри удазыннарынче артылдыр сывырган демирлер октагылап каапкан боор. Совхозта Советская, Мир, Ленин, Тей-Адаа кудумчуларында база Чаш-Тал сүт-бараан фермазында электри чагыларын ээзирик чолаачыларның машина-биле үстүргенинден үрелген шугумнарны катап эде тургускан. Үстүнде фактылар электри санаар херекселдиң шын ажылдаарынга шаптыктап, күрүнеге хөй түңнүг чарыгдалды болдуруп турар. Моон соңгаар кижи бүрүзү камналга айтырыынче онза сагышты салып, күрүне өнчүзүнге хумагалыг болурунуң хемчеглерин алыр ужурлуг.

К. ДЕМБИРЕЛ,
электрик.

БОТТАРЫВЫСТАН ХАМААРЖЫР

Хүн бүрүде садып ап турарывыс хлебти ак, кара, чиг, бышкан деп турбайн, чөп ажыглаары херегленчилерден, бистерниң боттарывыстан хамааржыр. Бажыңга хлеб артыы, кадыксай берзе, азы арай сагышка четпес, чигаимээр болза, ону октап, ыт, хаванга каап бербейн, сухарай кылып ап болгай.

«Тываның аныяктары» солун бо чылдың январь 5-те үнген номеринде «Тараа байлаавыс» деп бүдүн арынны номчукчуга бараалгаткан. Ында Л. И. Брежневтиң «Кур чер» деп номундан тараа дугайында одуруглары, шаг-шаандан тарааны үнелеп, тараажыны хүндүлеп чораанывыын, хлебти камнаарының дугайында номчукчуга чедиңгир материалдарны парлаан. Аныяктар солунунуң редакциязының чыл эгезинде чугула ужур-дузалыг, эки теманы шилип парлаанын үнелеп номчудум.

Шынап-ла, тараа — бистиң байлаавыс. Бистиң улуг Төрээн чуртувус, тараалаң, тараа продуктулары-биле элбек байлактыын билир бис. Коммунистиг партия, Совет чазак тарааны чөп ажыглаар, ону төтчеглевезиниң талазы-биле чаңгыс эвес удаа хемчеглерни ап келген. Хоорайларда, районнар төптеринде, столоваяларда, уруглар албан черлериниң чоогунда дузалал ажыл-агыйларны тургузуп, оон үнген артыкшылды ол черлерде ажыглап турар.

Эрткен чылын Үш-Белдир курортунга барып дыштанып чордум. Ында дузалал ажыл-агыйы чок болганындан 300 ажыг чемненикчилерниң чемниң артыын доскаарларга куткаш, трактор-биле сөөртүп аппарып черге төп турганын ам-даа хараадап, чаржыныш, бодаар-дыр мен. «Үш-Белдир» курорт дээрге бистиң суурларывыс аразы дег чоок эвес, өрүк-харылзаадан ыракта чер-дир. Ындыг ырак черге аъш-чем-даа чедирип алыры берге болгай. Манаа мал тутпайн, хавап азыравайн турары экономикага камналга чок чорук-тур.

Келир дыштанылга сезонунуң бетинде курорттуң дирекциязы дузалал ажыл-агыйының дугайында удуртур баштаар черлер-биле сүмележип, эрткен чылдарда дег чем артыы төкпес боор деп идегелдиг мен.

В. УЙНУКАЙ,
Каа-Хем район.

КАЖАН НОМЧУУРУЛ?

Суурувус Чадаана хоорайдан 12 километр черде турар. Чурттакчылар арбын. Солун, сеткүүлдерни олар чылдың-на күзелдии-биле чагыдып алырлар. Өске суурлар-биле бир дөмей, почта хүннүң-не келги дег. Ынчалаажок биске почта саадап келир-дир.

Келирде чыгы берген боор. Оларны малчыннар, саанчылар кажан номчуп четтигерил? Амгы үеде солун, сеткүүлдүң үвезин билбес кижи кайда боор. Ол чокта дүмбей караңгы-биле дөмей болгай. «Советский Союз» журналдың сөөлгү номерип амдыгаа дээр албадывыс.

Эрткен чылдың август 20-де Кызылдан чагаа чорүткаш, 28-те суурумга чанып келдим. Ук чагааны улузум албаан болду. Сентябрь эгезинде Кызылче чоруур деп турумда демги чагаа бо келди. Чүгле Кызыл — «Искра» совхозтуң аразынга он хонган болган. Дыдыг болза каяа, каш хонук чытканын айтырар ийик. Моон соңгаар почта саадавас кээр боор дээрзинге номчукчулар бүзүреп артывыс.

Э. ООРЖАК.

Чөөн-Хемчик район.

АЖЫЛЫНГА БЕРДИНГЕН

Николай Чанчып ниитизибиле 15 чыл чолаачылаан. Оон иштинде «Тере-Хөл» совхозка чеди чыл машина башкарган. Ол эрткен чылын беш чылдың шалыпчыларының одуруунче кирген. Ажыл-агыйда чолаачылар аразынга калбарган социалистиг чарышка ол тиилекчи болган.

Дөрт тонна чүък чүдүрер «ЗИЛ-157»» деп күчүлүг автомашинаны башкарып, кадыр-берт оруктуг малчыннар коданнарынче сиген сөөртүп, дүн-хүн дивейн шалыпкын ажылдап келген. Шынааның малчыннарында мал одарларын далбыйлап турар механизаторларга кывар-чаар материалдарны ол доктаамал чедирер. Кызыл — Күңгүртүг аразының оруу ажыттынарын манап, аңаа машиназын хынамчалыг белеткеп эгелээн, удавас кывар-чаар материалдарны сөөртүп кириптер. Чайын, күзүн ол Эрзинниң Нарын таварты Кызыл кирип, совхозка чугула чүъктерни сөөртүп эккеп турган.

Мурнакчы чолаачы ажылынга сеткилинден бердинген. Машиназынга кончуг камныг. Оозун чогуур өй-шаанда септеп-селип чаңчыккан. Орукка чораш безин доктааган черинге машиназын хынап, эпчокталы берген черлерин эдип ап чоруур. Он бирги беш чылдың бирги чылының шалыпчызы ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 60 чыл болур байырлалын төлептиг уткуурун шиитпирлээн ажылдап турар. Ол улуг байырлалга уткуштур бедиткен социалистиг хүлээлгени ап, чыл планын ол хүнну таварыштыр күүседирин дааңган.

К. ХЕРТЕК.

ЧУРУКТА: чолаачы Николай Чанчып.

А. ЮРТАЕВТИҢ фотозу.

КИРЖИЛГЕЗИ УЛУГ

Делгер-оол школачы чылдарында-ла класстар аразынга болур уран чүүл көрүлделеринге идепкейлиг киржип келген. Ол ырлаарынга, таңнылаарынга ынак. Музыкага дыка хандыкшылдыг. Торгалыг ортумак школазының мурнундан, районнуң, республиканың школачыларының бот-тывынгыр уран чүүл көрүлделеринге каш удаа киржип, бирги черни ээлеп келген.

Кызылдың уран чүүл училищезин ол чедиишкиннииг дооскаш, Чаа-Суурга келирге, Культура бажыңын эргелекчилээрин сүмелээн. Салбыр баштаар черниң сүмезин күзелдии-биле хүлээп алгаш ажылдап кирипкен. Оон удуртулгазы-биле ыры, таңцы болгаш уран номчулганың конкурстары бо-ла болгулаар. Янзы-бүрү темалыг кежээлер удаа-дараа эртип келгилээн. Бот-тывынгыр уран чүүл концерттерин чонга эвээш эвес бараалгаткан.

Чурттакчылар хостуг үезин культура одаанга эрттирип, оюн-тоглаалкарга боттары-ла киржип турар апарган. Арага-дарыга хандыыр, шош-содаа үндүрер төлеп чок кижилерниң саны кызырылган. Д. Тюлюштүң саналы-биле 1978 чылда «Аян» агиткультбригаданы эвилеледээн. Ону Ленинчи комсомолдуң төрүттүгенин хүнүнге уткуштур аныяктар тургускан. «Аян» баштайгы концерттерин хойжу бригадаларга, Хандагайтыга, Саглыга, Солчурга, Торгалыгга, Тес-Хем районнуң «О. Шынаа», «Кызыгаар» совхозтарынга көргүскүлээн. Районга болгулаан уран чүүл көрүлделеринге киржип, шаңналдарны алгылаан. Оларның концерт программазының идейлиг утказы шынарлыг, байлак.

Бот-тывынгыр уран чүүлдүң хоочун киржикчилери Долба Кызыл-оолдуң шүлүктээрин, Зоя Тас-оолдуң ырлаарын чон таалап дыңнаар.

Делгер-оол Тюлюш хөй-ниитичи, аныяк коммунист. Чаа-Суур кедээ Совединиң депутады. Суурда ортумак школада музыка башкылап, оолдар, уругларны олче хаара туткан. Культура шугумунга оон үре-түңнелдиг ажылын үнелеп көргеш, ону Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаан.

Н. ДАМДЫН.
Өвүр район.

Чагаа парлаттынмаза-даа

САДАРЫН ЧУРУМЧУТКАН

Кызыл-Мажалык суурнуң аъш-чем садыгларында, столоваяларында араганы кандыг-даа үе-шак барымдаалавайн садып турарының дугайында чагаа редакцияга келген. Пиво садар черниң ажылында четпестерни, ак, кызыл арагаларны аар өртекке садып турарын чагаада илереткен.

Улус депутаттарының Кызыл-Мажалык суур Совединиң күүскомунуң даргазы Н. ШАЛГИНОВ ол чагааның талазы-биле дараазында хемчеглерни алганын дыңнаткан:

Авторнуң бижип турар фактылары хыналдадан бадыткаттынган. Суурга араганы кайы хамаан чок садып турганы шын. Суур Совединиң күүскомунуң хуралынга райпо баштаар черниң даргазының оралакчызы Г. А. Мельниковаңың районнуң чонга арага садып турарының талазы-биле илеткелин дыңнаан.

Амгы үеде пиво садар черде пиво, шиштээн эъттен өске янзы-бүрү арага сатпастаан.

Суурнуң № 1, 2 столоваяларга болгаш «Колос», «Продукт» магазиннерге арага садарын соксаткан.

Күүскомнуң хуралынга М. Дмитряковту, М. Соколовту болгаш М. Карагусовту сайгарып көргеш, аар өртекке арага садып турганы дээш оларны торгаан.

САНАЛЫМНЫ КИИРДИМ

Республика солуннарынга аъттың ужур-дузазын номчукчулар хөй-биле бижип турар. Оларның бодалдарын деткивишаан, саналымны кииринседим.

Бистиң республикада чылгы мал хөй. Шаанда тываларның мунар хөлгези аът чораан. Ынчангаш аътка дыка ынак, оон өң-чүзүнүн, овур-хевир айы-биле ылгап, чыраалаар, саяктаар болгаш чүгүрүк аъттарны улуг байырлалдарга ажыглап келген.

Амгы үеде техника сайзыраан. Оон-биле чергелештир аъттың ужур-дузазын херекке албас апарганы хомуданчыг. Машина-техниканың чорүп болбас оруктарынга аътты ажыглап болгай. Малчын бүрүзүнге аът улуг рольдуг. Ылангыя тыва уксааның аъттары соокка шыдамык, узун оруктарга могавас болур. Ынчангаш чылгының баш санын өстүрери чугула айтырыгларның бирээзи.

Бистиң Тес-Хем районда совхоз бүрүзүнге мурнунда чылгы өстүрүп турган. Оон соонда чаңгыс совхозка мөөңнээн. Сөөлгү чылдарда оларны катап совхозтарже тараткан. Чаңгыс черге мөөңнээн чоруктуң уламындан оон өзүлдези чогуур деңнелге четпес болган. Ам совхоз бүрүзүнде катап тускайлаан чүве болганда, баш санын өстүрер хемчеглерни алыры чугула. Чылгычыларның харысалгазын бедидер, малды одарлаарын, ажаалдазын чөп чорудар ужурлуг. Оорладырын, самчыгдаарын болдурбазы бирги чергениң айтырыы.

Аът спортун сайзырадыры күзенчиг. 1981 чылда «О. Шынаа» совхозка Май бирниң байырлалынга аът чарыштырган. Ук маргылдааны улуг, биччии чон магадап көрген. Ынчап маргылдааның түңнелинде челер, чыраалаар болгаш саяктаар аъттар хөй болганы илерээн. Мындыг маргылдааларны чер бүрүзүнге организастаар болза дыка-ла ажыктыг ийик.

Чылгыда ажыктыг чүүлдер-ле хөй. Бениң сүдүнден канчап хымыс кылып албас деп? Районнарга чайгы үеде чылгы фермазын чүге тургузуп болбазыл? Хымысты чонга садып, оон орулганы күрүнеге кииштирип болгай-ла.

Шаанда чамдык албан черлеринге аъттарны быжыглап каар турду. Чижээ, районнуң шагдаа черинге дөрт хире аътты быжыглаан. Көдээ черлерже чорүп аап-саап ажылдаарынга улуг рольдуг. Аланем малчыннап чорда, аъттың ужур-дузазын караам-биле көрүп келдим. Улуг хоорайларда аът өстүрер заводтар барын кижи бүрүзү билир. Шак ынчаар бистиң республикага чылгыны сайзырадырын күзээр мен. Районнарның чер-черде удуртур ажылдакчылары бо чугула айтырыны холга алыр боор дээрзинге идегел бар.

Ч. СУНДУЙ.

ПЕНСИОНЕРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИ

«Большевик» совхозтуң төвү — Шеми суурда бүгү пенсионерлер боттарының хуралынга чыылган. Олар пенсионерлер чөвүлелин тургузар талазы-биле көдүрүлген идеяны чүүлдүгзүнүп, чөвүлелди Х. Д. Седен-оолду баштаар тос кижи составтыг тургузуп алганнар.

Хуралдың шиитпирин совхозтуң дирекциязы, партия, профэвилел организациялары илии-биле деткип турар. Совхозта пенсионерлер ортузунда чон хүндүткелдиг. Олар совхоз бүдүрүлгезиниң эрткен ажыл-агыйчы чылында түңнелдерин, шиитпирлеге чогуур айтырыгларны, социалистиг хоойлу-дүрүмнү, хөй-ниитиниң корум-чурумун камгалаар талазы-биле сорулгаларны аңаа сайгарып көргеннер.

Пенсионерлер чөвүлели аныяктарның күш-ажылчы, политиктиг болгаш мораль-шынар кижизидилгезинге идиг-иг ажылдарны кылып чоруур. Ылаңгыя аныяктарны дагдынып, оларны чоннуң чаагай чаңчылдарынга кижизидер талазы-биле улуг ажылды пенсионерлер кылып болурун, боттарының кылып шыдаар-ла ажылдарынга киржип, төрээн совхозунуң экономиказын көдүрээринге үлүүн кииришкирер изиг күзелдиин ол хуралга санал берген пенсионерлер илергейлээннер.

Н. ЛОПСАН.

Совет көдээниң кижилери

ХОЛУ ДЫҢЗЫГ, СЕТКИЛИ СЕРГЕК

Бир-ле катап «Революцияның чалбыыжы» совхозтуң кол агроному А. Зайцевтен 1981 чылдың хову ажылдарының шалыпчы кижилериниң бирээзи-биле мени таныштырарын диледим. Ол ур бодаймайн, карманындан блокнодун уштуп эккелгеш, ону ажып, номчугулаан соонда, мынчаар чугаалады: «Николай Бутин — СК-5 комбайнга ажылдап тура, сезонда ийи бүдүн чартык норманы күүсеткен. Чалчык Бумба — күскү чер андарылгазынга бодунуң планын 220 хуу күүсеткен, азы 665 гектарны андарар турган. МТЗ-8 трактору-биле 1469 гектар тараа шөлүн белеткээн. Оон-даа өске эки механизаторлар бистиң совхозувуста бар».

Ол өйде бисче трактор кел чоруурун эскерип каааш, «Мурнакчыларның бирээзи бо-ла болгай» дээш, ону кый депти. Чалчык Кара-Салович Бумба-биле бир-ле дугаар танышканым ол чүве. Ол ынчап совхозтуң фермазынче мал чеми сөөртүп турган. Күскү соок дүжүп келген үе чүве, ынчангаш Бумба даланы берген. Чугаавысты сөөлүнде уламчылаан бис.

Баштайгы ужуражылгада Чалчык Кара-Салович бодуун, харын-даа пөрүк кижи ышкаш сагындырган. Ынчалза-даа ол ажылгыр кижи деп чүвени база билдим. Мындыг кижилер чугаакыр эвес, бодунуң ажыл-амыдыралының дугайын тооглүүрүнче шоолуг ынак эвес болурун билгеш, дараазында чугаалажырынга белеткел кылдыр элээн чүүлдерни баш бурунгаар магадылап билип алдым.

Ч. К. Бумба бодунуң совхозунга 21 чыл иштинде трактористеп ажылдап келген. Анги-анги чылдарда оон кызымаккай ажылын партия, чазак бедик-биле үнелеп, чаңгыс эвес удаа шаңнап, мактаан болду. «Күш-ажылга шылгарал дээш» деп медаль, Күш-ажылчы алдар орденниң III чергези ам оон хөрээн каастап чоруур. Мурнакчы тракторист Москвада Улус ажыл-агыйының чедиишкиннериниң делгелгезинге база чораан.

Чалчык Кара-Салович 1961 чылда Кызылдың механизация училищезин эки дооскаш, тракторга ажылдап эгелээн. Малчын улустуң оглу шак ынчаар механизатор мергежилди чедип ап, чер ажылдыг кижи апарган. Ынчангаш оон бээр-ле бодунуң төрээн совхозунга ажылдап, тараалап Тандының делгем шөлдерин андарып, болбаазырадып, чаагай дүжүт дээш чыл бүрүде туржуп келген. Кышкы үеде ол мал чеми болгаш малчыннарга өске-даа чугула херек чүүлдерни сөөртүп чедирип, кыштаглаашкынны эки эрттирериңге бодунуң үлүүн киирип турар. Хоочун механизатор чоокта чаа районнуң улус ажыл-агыйының мурнакчыларының слётунга киржип, өскелер-биле арга-дуржулгазын даа солушкан.

Чалчык Кара-Салович Бумба он бирги беш чылдың ийиги чылында бодунга алган хүлээлгезин чедиишкинниг күүседир. ССРЭ-ниң 60 чыл болур оон күш-ажылчы төлептиг белектер-биле уткуур дээш холу дыңзыг, сеткили сергек ажылдап турар.

А. АЖЫ.
Таңды район.

РСФСР-ниң автономнуг республикаларында

Хөй каът бажыңнар көвүдээр

Йошкар-Олада чаа туттунуп эгелээн «Ленинский» микрорайонну тудуу доостурга Марий АССР-нин найысылалының эрик чоогунда кезээ дыка өскерлир. Анаа удавас көстүп келир хөй каът бажыңнар хоорайны улам хевир киирер.

Йошкар-Оланың чаны-биле агып бадып чыдар Кокшага хемниң эрии чоокта чаа-ла тудаалыг чер турган. Бо хүннерде ында «Сомбатхея» болгаш «Центральный» районнарның чурталга корпустары бедип үнгүлээн.

Хоорайның ол кезээн тударда төлевилекчилер берге дээшкиннерге база таваржып турганнар. Адаанда суглуг тудаа черге бажыңнар тудары элээн нарын болган. Ынчангаш, черниң кырында картын элээн каш метрге бедидер ужурга таварышканнар. Чаңгыс аай болбазы-биле бажыңнарны хөй каът кылдыр тударын шиитпирлээн.

Чүс муң чурттакчылыг болур чаа район хоорайның эң чараш черлеринин бирээзи болур деп архитекторлар санаалнар. Бажыңнарны чараштыр каастааны, эрик кырын чаагайжытканы — улам хевир киирер.

Бажыңнарны улам бедидир тутканындан Марий республика чаартынар. Чурталга тудуунуң темпизи шапкынчып орар.

Л. КОНОРЕВ,
СЭТА-ның корр.
Йошкар-Ола.

Кавказ сынын ажылдыр

Кавказтың автомобиль оруун тудуп турар үеде мөөңнеттинген дуржулганы специалистер Закавказьенин эң кыска демир-оруун тударынга ажыглаар деп шиитпирлээннер.

Даглар кежир шөйлүр 180 километр дурттуг орук Соңгу Осетияның Беслан деп беллирлешкек станциязындан эгелээр. Оон Чечен-Ингушетияже углап, мырыңай булут ындында бажы көстүр бедик дагже «эштип» кире бергеш, Кавказ сынында 20 километр дурттуг тоннельди таварыыр. Грузияже баар орук-биле Закавказьенин ол оруу каттыжар.

Закавказьеге автооруктарны баштай кылып турган төлевилел-биле амгы бо дагларның берге байдалдарының уезинде кылдынып турар оруктарны база дөмей. «Кавгипротранс» институттуң шинчилекчилеринге ол эрги төлевилелдер база улуг дузаны көргүскен. Орук отрядтарында ажылдап турар альпинистер болгаш бедик чалымнарже үнер кижилер геодезия аппаратураларын чедери берге черлерже чедирип берип, топографчы чурук тырттырыышкынынга киришкеннер. Демир-орук эртер даглыг черлерниң дыка хөй кезиин вертолёттан шинчилээн.

Амгы үеде «Кавгипротранстың» специалистери. Транскавказтың демир-оруунуң техника-экономиктиг үндезинин белеткеп доозуп турарлар. Соңгу Осетияда болгаш Чечен-Ингушетияда шинчилел ажылдары доостур четкен. Ол чорук Грузияның болгаш ийи автономнуг республикаларның дыка хөй районнарының ажыл-агыйының сайзыралынга улуг идиглиг болбушаан, чурттуң мурнуу түгүнүң казымал байлактарын калбаа-биле ажыглаар арганы бээр.

В. ШАНАЕВ,
СЭТА-ның корр.
Орджоникидзе.

Хемнер камгалалы

Карелияның бичии хемчээлдиг хемнеринин дугайында сагыш салыышкынның база бир бадыткалы — оларның паспорттаашкынын улус депутаттарының Советтеринин контролюн ёзугаар республикада боттандырып турары болур.

Береть, Лососинка, Колежма, Сума, Неглинка, Вербинка деп бичии хемнер Карелияның бойдузун кааставышаан, улуска боттарының байлактарын харам чокка өргүп турар.

— Эртемденнерниң, ажыл-агый удуртукчуларының болгаш хөй-нииити организацияларының күжениишкиннерин каттыштырып шыдаан депутаттарның ажыл-ижиниң ачызында ол хемнерниң камгалалы сөөлгү үеде акижаан,— деп, Карел АССР-нин Дээди Совединиң доктаамал комиссиязының даргазы Ф. Трофимов чугаалады.— Ол ажыл элээн идепкейлиг чоруп турар. Хемнер уннарында бок апарган ыяштарны арыглап, балыктарның үүргенелээринге дузаны чедирип турар. Хемниң аксындан эгелээш ужунга чедир сугнуң камгалал зоназы шейлүп чоруткан.

Кижиниң сагыш салыышкынынга хемнер база харыылап турарлар. Чижээ, семга деп балык немешкен. Лосось база балыктаарынга хандыкшылдыгларның сыырткыжынга бо-ла кире бээр апарган.

Карелияда элээн каш муң хемнерниң шинчилели улам ынай хөгжүүр, ону он бирги беш чылдың планынче база киирген.

Н. МИЛОВ.
Петрозаводск.
СЭТА-ның корр.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: кыска дыңнадыглар, тайылбырлар

М. ВИЛЬНЕРНИҢ ЧУГААЗЫ

РИМ. (СЭТА). Мында келип турар дыңнадыгларны ёзугаар алырга, Израильдин Коммунистиг партиязының ТК-зының Чиигине секретары М. Вильнер израиль кнессетке (парламентиге) чуве чугаалап тура, Сирияның Голан бедиктерин Израильдиң бодунга күш-биле дүрүм чокка каттыштырып алганын буруу шапкан КНО-нуң Кол Ассамблеязының онза тускай сессиязының резолюциязын калчаалыг ёзу-биле хүлээп албаан Бегинниң чазааның медеглелин шыңгыы буруу шапкан.

Голанны күш-биле каттыштырып алганының дугайында хоойлуну күш чок болдурар дугайында шиитпирни үндүреринче кнессети ол кыйгырган, ындыг шиитпир Израильдин болгаш тайбың хереэнин эрге-ажыктарынга таарышкан болур ийик деп, ол чугаалаан. Израиль «тайбынга хандыкшылдыг КНО кежигүнү кырүне болбайн турар» деп КНО-нуң Кол Ассамблеязының резолюциязынын ынчалдыр чугаалап турар кезээнге хамаарыштыр ИКП ТК-нын Чиигине секретары мынча деп чугаалаан: ол бодалдың дүрүм ёзугаары араб девискээрлерни эжелеп уламчылаан база Голан бедиктерин бодунга күш-биле дүрүм чокка каттыштырып алган Тель-Авивтиң талазындан Чоокку Чөөн чүкте тайбынга дайынзырак доктаамал кыжаныышкын-биле бадыткаттынып турар.

Голан бедиктерин күш-биле бодунга каттыштырып алырынга бүрүн чөпшээрешкен болгаш Израильди буруу шапкан резолюция төлевилелин КНО-нуң Айыыл чок чорук Чөвүлелинге хүлээп алырын болдурбаан Рейганның администрациязынга кол харыысалга — Чоокку Чөөн чүкте болчушкуннарның айыылдыг калбарыышкыны дээш харыысалга онаажыр апаар деп, М. Вильнер демдеглээн.

ШУУТ УДУРЛАНЫШКАК

ЛОНДОН. (СЭТА). СЭКП ТК-ның Чиигине секретары, ССРЭ-нин Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң медеглеллери болгаш ажыл-чорудулгазы АКШ-тың президентизи Рейганның дайынзырак чүткүлдеринге шуут удурланышкак деп, Великобританияның Коммунистиг партиязының Чиигине секретары Г. Макленнан «Морнинг стар» солунга бижээн.

Европага ортумак ыраккыылдың ядролуг-чепсектерин хоруурунче, чүс-чүс единицаларны оон саныңдан кызырарын дугуржуп алырынче совет президент чоокта чаа база дагын кыйгырган деп, ол айыткан. Совет удуртукчунуң ол кыйгырыынга харыы бээрин боттарының чазаандан миллион-миллион американнар негеп турар. Чепсегленишкинниң дүжүрерин боттарының келир үеде дөгүннээшкиннииниң үндезини кылдыр эки билип турар Европада миллион-миллион кижилер база анаа мырыңай тодаргай харыыны бээр.

Совет удуртукчунуң болгаш Рейганның хемчеглериниң болгаш чугааларының аразында ылгал ядролуг дайынның тыптып кээп болурунуң айыылының өзүлдези дээш «кедергей улуг ийи күрүнениң кайызының-даа харыысалгалыг» болурунуң теориязы дижир чүвениң шуут-ла хоозун-мегезин көргүзүп турар деп, Г. Макленнан демдеглээн. Ол теория чүгле хоозун-мегечи эвес, харын кедергей айыылдыг, чүге дээрге, ол теория боо-чепсекти эндере бүдүрер чоруктуң уламчылап турарының кол чылдагааннарын хажыдар сорулганы салып турар, ынчангаш анаа удур кампания чорударын бергедедип турар.

ПАЛЕСТИН КОММУНИСТЕРНИҢ МЕДЕГЛЕЛИ

БЕЙРУТ. (СЭТА). «Ас-Сафир», «Ан-Нида» болгаш өске-даа солуннар медеглел парлаан. Иордан коммунистиг партияның даштыкы организацияларының кежигүннери — палестин коммунистери-биле чөпшээрешкенин база ол партияның чөпшээрешкенин ёзугаар, ол ышкаш чогуур организастыг хемчеглерни алганының соонда палестин коммунистер Палестин коммунистиг партияны тургусканының дугайын чарлаарын шиитпирлээн деп ол дыңнадыгда чугаалаан. Израильге эжелеттирген Иордан хемниң барыын талакы эриниң болгаш Газа секторунуң коммунистери. Иордан коммунистиг партияның Иорданиядан дашкаар чурттап турар кежигүннери палестиннер, ол ышкаш Ливанда Палестин коммунистиг партияның кежигүннери Палестинаның Компартиязының (ПКП-нын) составынга бактаап кирер.

Болуушкуннарның объективтиг хөгжүлдезинге, дүүштүр база Палестинаның араб улузунуң бодунуң хамаарышпас күрүнезин тургузар, ону чедип алыр дээш палестин улустуң чаңгыс эвин быжыктырар кол национал алыс сорулгазын онзалап демдеглээриниң эргежок чугулазы-биле палестин коммунистер ындыг базымны кылган, ол чорук палестиннерниң дүрүм ёзугаар эргелери дээш демиселин делегейге деткиирин калбартырының эрге-ажыктарынга база тааржып турар.

Палестин коммунистер боттарының хамаарышпас партиязын тургузарының дугайын чарлавышаан, реакцияга болгаш сионизмге удур демиселге чедип алган дайынчы улуг дуржулгазынга даянгаш, национал аңгы демиселиниң аренaзынче үнүп турары ол.

РЕВОЛЮЦИЯНЫҢ ЧААЛАП АЛЫЫШКЫННАРЫН КАМГАЛАП

ГАВАНА. (СЭТА). Афганистанның ажылчын аңгызы революцияның чаалап алыышкыннарын быжыы-биле камгалап турар деп, Афганистанның профэвилелдериниң Төп чөвүлелиниң даргазы Абдул Саттар Пурдели журналистер-биле Гаванага болган ужуражыышкынга медеглээн. Даштыкыдан башкарылгалыг болгаш акша-хөреңги ап турар контрреволюцияның бүгү-ле чимзенишкиннерин бүгү чон-биле кады ажылчыннар үзүп турарлар. дээрбечилерниң артында АКШ биле Кыдат турар деп ол чугаалаан.

Хамаарышпас Афганистанның иштики херектеринге холгаарлазып дээш Вашингтон биле Пекин басмачыларга-дээрбечилерге өөредилге-белеткелдиң 80 ажыг лагерин Пакистанның девискээринде организастаан болгаш ол чурттуң боттарының чүдек-бужар сорулгаларын боттандырып чорударда тепкиш чер кылып алган. Афган черде башкыларны, эмчилерни, кодээ тайбың чурттакчыларны өлүрер чоруктуң уламчылап турарының, школаларның болгаш тараачыннар кооперативтериниң хып, бомбалар частыышкыннарының чаңгыланып турарының кол буруулуглары чогум-на харын америк империалистер биле пекинчи гегемонистер-дир деп, Пурдели демдеглээн.

Контрреволюстуг организацияларга АКШ боо-чепсектерниң ёзулуг амгы үедеги хевирлерин, оон иштинде химиктиг чепсектерни берип турарын ол чугаалаан. Америк бүдүрүлгениң химиктиг октарлыг гранаттарын АДР-ниң Улусчу чепсектиг күштериниң болгаш милициязының дайынчылары дээрбечилерден каш удаа хунаап алган.

Совет Эвилелиниң Афганистанга чедирип турар акы-дузаламчызын А. Пурдели онзалап демдеглээн. ССРЭ-нин деткимчези-биле республикада үлетүр бүдүрүлгелерин, чуртталга бажыңнарын, школаларны, дээди өөредилге черлерин тудуп, ажыктыг казымалдарны тып, шинчилээр ажылдарны чорудуп турарын ол чугаалаан.

ГОЛАН ЧУРТТАКЧЫЛАРЫНЫҢ БҮГҮ-НИИТИ АЖЫЛ СОКСАДЫЫШКЫНЫ

БЕЙРУТ. (СЭТА). Израильдиң эжелекчи политиказы эжелеттирген араб девискээрлериниң үндезин чурттакчыларының талазындан улам өзүлделиг удурланыышкынга таваржып турар. Сирияның Израильге эжелеттирген Голан бедиктериниң районунуң чурттакчылары бүгү-нииити ажыл соксадыышкынын чорудуп турар. Голанның үндезин чурттакчы чонунуң хөй дезин болур друзтар общиназының удуртукчулары ажыл соксадыышкынының дугайында шиитпирни каш хүннер мурнуу чарыында хүлээн ап, ол девискээрни Израильге күш-биле каттыштырып алганының дугайында хоойлузун күш чок болдурбас болза, ындыг базымны кылыр апаарын ынчан израиль премьер Бегинге сагындырганнар. Ынчалза-даа израиль эрге-чагыргалар ол сагындырыышкынны херексевээн болгаш харын харыы базым кылдыр друзтар общиназының кескү дөрт ажылдакчызын тудуп хоругдаан. Дерзиилээшкиннер ажыл соксадыышкынын дүргедедипкен. Голанның чурттакчылыг бүгү черлеринде школалар хагдынган, магазиннер ажылдавастаан, 2.500 ажылчыннар ажылын соксаткан.

Голан бедиктерин күш-биле эжелеп алганының дугайында израиль хоойлуну күш чок болдурарын болгаш туттунган арабтарны хостап үндүрерин друзтар негеп турар.

КАДЫ АЖЫЛДАЖЫЛГАНЫ КАЛБАРТЫР ДЭЭШ

ХАНОЙ. (СЭТА). Ийи таланың болгаш делегейниң эң чугула хөй айтырыгларының талазы-биле найыралдың болгаш бот-боттарын билчиришнии ёзузунга болуп эрткен вьетнам-индий чугаалажыышкыннар ийи чурттарның аразынга бүгү талалыг кады ажылдажылганың харылзааларын калбартырынга, Азияга болгаш бүгү делегейге тайбыңны база чогумчалыг байдалды тургузарынга чугула чаа базым болган. Индияның даштыкы херектер министри Нарасимха Раонуң Вьетнам Социалистиг Республикага албанның найыралдыг аян-чоруунуң түңнелдериниң дугайында кады кылган медеглелде ол дугайтыр онзалап демдеглээн.

Делегей тайбыңның болгаш айыыл чок чоруун чедип алырының болдунар кара чаңгыс оруу болур тайбың кожа-хелбээ дөгүннээшкинниң болгаш кала-даа каттышпазының принциптеринге быжыы-биле шынчызын талалар бадыткаан. Мурнуу-Чөөн Азияда дүшкүүрлүг чорукту кошкадыр, делегейниң ол девинде күрүнелер аразынга харылзааларны экижидер талазы-биле күжениишкиннерни үргүлчүлээринге шиитпирлиг олар илергейлээн.

Маргылдаалыг бүгү айтырыгларны сонуургалдыг талалар деп эргеге, бот-боттарын хүндүлежиринге, боттарының иштики херектеринге холгаарлап кириппезинге үндезилээш, тайбың чугаалажыышкыннарының аргазы-биле шиитпирлээр ужурлуг деп, документиде онзалап демдеглээн.

Ийи чурттарның улустарының чаагай чоруунга, делегей тайбыңының, чечектелиишкининиң болгаш депшилгениң хереэнге бараан кылдыр экономиктиг, эртем-техниктиг чаагай кады ажылдажылганы Вьетнам болгаш Индия моон соңгаар-даа үргүлчүлээр болгаш калбартыр бодап турар. Ол сорулга-биле делегей амыдыралының болгаш ийи талалыг харылзааларның чугула айтырыгларынга хамаарышкан албанның вьетнам-индий ужуражыышкыннарын чыл бүрүде чорударын шиитпирлээнин медеглелде демдеглээн.

«САГЫНМАЗЫ ЧОК» ПРЕЗИДЕНТ

Фельетон

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). «Нью-Йорк Таймс» солун сураглыг америк хайгааракчы Дж. Рестоннуң фельетонун парлаан. Рейганның администрациязының чаа федералдыг бюджединиң чоннуң эрге-ажыынга удур болганын ында сойгалап илеретпен. Ол фельетон Ак бажыңның төлээзи-биле интервью хевирлиг кылдыр бижиттинген.

Айтырыг: Президент Рейган бир чыл мурнунда-ла федералдыг бюджетти таарыштыр көөр талазы-биле аазаан болгай. Ам оон чарлап турары-биле алырга, сөөлгү үш чылда федералдыг бюджеттиң өрези сөөлгү дөрт администрацияның өрези-биле катай алырга безин оон хөй болур дээнин канчаар билзе чогуурул?

Харыы: Ол дээрге бөдүүн айтырыг-дыр. Чурттуң экономика талазы-биле бергедээшкиннери демократтыг партияның болдурганы частырыгларындан үнгени чугаажок. Демократтар частырыгларны кылып каарга, ону эде кылырынга хөй үе республиканчыларга негеттинер апаар чүве-дир ийин.

Айтырыг: А ону кандыг арга-биле чедип алыр бодалдыг силер?

Харыы: Ону чүгле шериг күчүзүн катап тургузары-биле чедип ап болур. Ынчангаш шериг бюджедин 33 млрд. долларга немей өстүрери болгаш херек чок иштики чарыгдалдарны 16 хуу кызырары чугула. Ол чарыгдалдарга — ядыыларга аъш-чем талоннарын бээрининиң, өөредилгениң, ажыл чоктарга дуза чедирериниң болгаш оон-даа өске чарыгдалдар хамааржыр болгай.

Айтырыг: Ядыыларга ол хемчеглер эмин эрттир аар болбас бе?

Харыы: Ындыызы ындыгла, харын. Ынчалза-даа нацияның эрге-ажыын олар база бодаар ужурлуг.

Айтырыг: Американнарның дээди эртем чедип алырынга немелде бергедээшкиннер болур хире-дир. Чүге дээрге, Гарвард, Иельс, Принстон болгаш Колумбий университеттер чылда өөреткени дээш төлевирни мырыңай чоокта чаа-ла 12 муң доллар чедир өстүрген болгай. Ортумак орулгалыг өг-бүлелерниң кежигүннери безин күрүнге чээлиап чокка ол өөредилге черлеринче кирип шыдавас-тыр.

Харыы: Ындыг болуру чадавас. Ынчалза-даа бис эмин эрттир улуг чарыгдалдарны кылып шыдавас бис. Оон орнунга амгы үениң бомба октаар чаа ийи шериг самолёттарын кылып ап болгай бис.

Айтырыг: Чаа бюджет чүгле байларга ажыктыг, а ядыыларга дыка бергедээшкиннерни таварыштырып турар дугайында буруудадыышкын чүү болганыл?

Харыы: Ол — либералдарның хоозун чулчуруушкуну-дур.

Айтырыг: Ындыг-дыр. Ынчалза-даа силерниң ол бүгү бодалдарыңар шупту шын эвес деп бичие када бодап алыылы: социал херегледерге чарыгдаар акшаны үргүлчү-ле кызырып, шеригге чарыгдалдарны доктаамал өстүрүп, тайбың үеде бюджет өре-ширезиниң болгаш ажыл чок чоруктуң көргүзүглериниң талазы-биле делегейде бирги черни ээлеп турары берге-даа болгай. Ынчан чүнү кылып болур силер?

Харыы: Бо-ла бүгү бурууну демократтарның кырынче чууй каар болгаш Рейганның экономиктиг политиказын боттандырарынга шаптыктап турар-дыр силер деп оларга чугаалаар бис.

Айтырыг: Дайынга силерниң бо бүгү улуг белеткелдериңерни даштыкыга үнелевейн бараа канчаар силер?

Харыы: Президентиниң деткивээни дээш ол-ла бүгү бурууну эвилелчилеривистиң кырынче чууй каптар бис.

Айтырыг: Бир эвес ол бүгү кажарлаашкыннар түңнел чок доостур болза, Рейган политиказын эде көөр боор деп бодап болур бе?

Харыы: Ынчанмайн канчаар. Президент Рейган чүнү күзей-дир, ону кылып болур кижи. Оон даарта чүнү кыла бээрин эң чоок өннүктери безин бөгүн билбес болгай. Сагынмазы чок президент болур ийин. Ол чеже-даа чымчак сеткилдиг болза, боду безин билбейн, эң каржы чорукту кылып болур кижи. Ядыыларга удур хемчеглер алганын чижек кылдыр көргүзүп болур.

Айтырыг: Ядыыларны ынчаар бастып, дорамчылап болур бе ынчаш?

Харыы: Болбас болбайн канчаар. Амыдырал дээрге арт ажары эвес-ле болгай дээрзин Кеннеди-даа чугаалаан, Рейган-даа ону катаптап чоруур-дур.

КҮЧҮЛҮГ СОГУУШКУН

ЛИССАБОН. (СЭТА). Португал ажылчы чоннарның каш хүн мурнуу чарыында болган нииити национал ажыл соксадыышкыны реакцияның күштеринге база бир күчүлүг согуушкунну таварыштырган деп, Португал компартияның Чиигине секретары А. Куньял медеглээн.

Алкошет хоорайга болган митингиге чүве чугаалап тура ажыл соксадыышкынынга массалыг киржилге амгы чазактың улус массаларның эрге-ажыктарынга каражалыг кылдыр чорудуп турар политиказынга хөөн чок чоруктуң улам өзүп ордарын бадыткаан деп, ол онзалап демдеглээн. Португал ажылчы чоннарның бүгү-нииити конференциязының — Национал интерсиндикалдың баштааны профэвилел шимчээшкининиң күчүзүн болгаш салдарлыын ажыл соксадыышкыны көргүскен.

Аш-түреңги чорук, базындырып-дорамчылаашкын — америк негрлерниң бөгүнгү амыдыралы ол. Эң-не бай диргкен капиталистиг күрүнениң найысылалы Вашингтоннуң база бир «байлаа»— хокшул-хөреңги чок кижилер болуп турар.

Ол кудумчуже үндүр октадыңкан кижилер чер кезип, колданып-диленип, хоорайның скверлеринге хонуп-дүжүп турарлар. Эрткен-дүшкен улус-даа, полицейжилер-даа оларже сагыш салбастаан, хоорайның эрге-чагырга черлери ол аас-кежик чоктарга дузалаптар чүвези дөмей-ле чок болгай.

Ол ядыы-түреңги амыдыралдың бир кол үндезини—чуртта сөөк-язы ылгаар чоруктуң нептерээни болур. Негр чоннуң болгаш өске-даа бичие национарның төлээлери аар-берге амыдыралдан 65 харга чедир чурттавайн турарлар.

СЭТА-ның фотохрониказы.

Хандырылгаңар кандыгыл?

ЧЫЛ ЭГЕЗИНИҢ КӨРГҮЗҮҮ

Чөөн-Хемчик районнуң чурттакчы чонунга эрткен чылын 188 муң рубльдиң ачы-дузазын чедирер турган, херек кырында 21,1 муң рубльдиң чедир бербээн. Ынчангаш чонга амыдырал хандырылгазының ачы-дуза чедирилгези оңгу беш чылдың сөөлгү чылынга дециээрге, эрткен чылын бо бүдүрүлге черинде 1300 рубльге эвээжээн.

Коллектив районнуң чурттакчы чонунга амыдырал хандырылга ачы-дузазының он ниизы хевирлерин чедирип турар. Бүдүрүлге эрткен чылын идикти дааразының база септээринниң, телеаппаратуралар, шак септээринниң, хеп даараарының ачы-дуза чедирилгезиниң планын чедир боттандырбаан. Районнуң амыдырал хандырылга бүдүрүлге эргелелиниң 1981 чылда бүдүрүлгечи чамдык көргүзүглери ындыг.

Он бирги беш чылдың ийиги чылы эгелээн, баштайгы айы төнген. Ажылдың кайы-даа участогунда январьның күш-ажылчы ээлчээниң түңнелдерин үндүрген. Үстүнде бүдүрүлге коллективи 1982 чылдың баштайгы айының планныг онаалдазын канчаар боттандырганыл? Районнуң чурттакчыларынга амыдырал хандырылгазының ачы-дузазын чедиреринин январьда планныг онаалдазын бүдүрүлге эргелели чүгле 86 хуу күүсеткен. Коллектив чүге хожудааныл? Ол айтырыгга доктаар бетинде хөй кижилиг бүдүрүлгениң нииити ажылының, оон мурнакчыларының ажыл-ижиниң дугайын чугаалаайн.

Коллектив бүрүзү күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң, бүдүргени продукциязының шыпарының талазы-биле өске өөрүн мурнап турар кижилерлиг болур. Мында база мурнакчылар, күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле көрүп турарлар хөй. Коллективтиң кол өзээн чогум-на олар тургузуп турар. Эрткен чылдыы-биле көөр болза, чижээ, амыдыралдың парын дериг-херекселдерин септээр, демир кылыглар, хепти химиктиг арга-биле аштап арыглаарының цехтери эки көргүзүглерлиг ажылдаап, чыл планын хуусаа бетинде күүсеткеннер.

Даараныылга цеги —бүдүрүлге эргелелинде хөй кижилиг коллектив. Р. С. Байыр удурткан бо цех эрткен чылдың планныг онаалдазын чедир боттандырбаан. Цехте 4 бригада бар. Бригадалар боттары мурнакчыларлыг. Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады Б-К. К. Ооржак бригадирлээн платье даараар бригада коммунистиг күш-ажылдың бригадазы аттың эдилекчизи. С. Бай-Кара удурткан даштыкы хеп даараар бригада ол атка төлептиг болур сорулгалыг. Хууда социалистиг хүлээлгелерин чедиишкиниг күүседип турарлар база бар. Чижээ, даараныкчы Х. К-Х. Ондар он бирги беш чылдың баштайгы чылында социалистиг хүлээлгелер күүселдезинге чедип алган кескү чедиишкиннери дээш Тыва АССР-нин Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаткан.

Чоннуң чагыгларын комплекстиг хүлээп алыр пунктулар районнуң ажыл-агыйларында бар. «Сүт-Хөл», «Искра», «Чыраа-Бажы» совхозтарда пунктуларның ажылы эки.

Амыдырал хандырылга бүдүрүлге эргелелинде мурнакчылар, эки ажылдыг бригадалар бар-дыр. Хожудаашкын чүүден үнгенил? Ол айтырыгны районнуң амыдырал хандырылга бүдүрүлге эргелелиниң начальниги Халит Таукаевич Ураскуловка салырымга, кол көргүзүг — чонга амыдыралдың ачы-дузазын чедирериниң январьның планының күүсеттинмейн барганының дараазында чылдагааннар-биле тайылбырлады. Эрткен чылдың сентябрь айдан эгелеп, материалдар-биле хандырылга баксыраан бүдүрүкчүлүг, дең-дески ажылдыг хандырбаан. Ол-ла чылдагаан бо чылдың эгезинче база шилчип келгени ол. Оон-биле кады чагыкчылар-биле ажыл, ылаңгыя кодээ черлерде чагыгларны комплекстиг хүлээп алыр пунктулары дамчыштыр тайылбыр ажылы кошкак. Ону чаңгыс даараныылга цегиниң ажылындан көрүп болур. Дааранықчылар-биле чугаалажырымга, чагыгларның кирип турарының дең-дески эвези, сезон аайы-биле кирбейн турары план күүселдезинге шаптараазыннарны болдура бээрин тайылбырладылар.

Амыдыралдың парын дериг-херекселдерин септедиринге чагыглар хөй. А олар кырдүнген хуусаазында боттанмайн турар. Чылдагааны — специалист мастер чогунда. Мастер турган, шериг албаны эрттирери-биле ону келдирти бергенинден ам чүгле мастерниң Кызыл, Ак-Довурак хоорайлардан келирин манаар апарган. А олар ийи-бир хүн иштинде чагыгларны чедир күүсетпейн-даа баргылаар, артык кезектер чогу-биле ажыл шимчевейн туруп бээр-таварылгалар бар. Чагыглар чыдып бээр, чоп манап турар болгай. База бир кол чылдагаан ол.

Ажылдың кайы-даа участогунга кадрларны таарыштыр тургузары чугула. Комплекстиг хүлээп алыр пунктуларда ажылдап турар чамдык кижилерниң ажылы кошкак, олардан негелде чавыс. Ол айтырыгны чер-черде кодээ Советтерниң күүскомнары-биле демнежип, сүмележип тургаш, чоп шиитпирлеп болбас деп. Чугаа районнуң совхозтарында комплекстиг хүлээп алыышкын пунктуларының дугайында чоруп турар болганда, оларның ажылынга ажыл-агый удуртукчуларының дузазы кандыгыл дээрзин сонуургадым.

Республиканың чоннуң амыдырал хандырылга, кодээ ажыл-агый министерстволарының 1981 чылдың октябрьда хүлээп алганы «Кодээниң чурттакчыларының амыдырал хандырылгазын улам экижидер талазы-биле хемчеглер дугайында» доктаалын совхозтар удуртукчуларының улуг-ла кичээнгейге албайн турарын Х. Т. Ураскулов чугаалады. Ылаңгыя кодээ ишчилерниң амыдырал хандырылгазын ийиги чергениң кылдыр көөрү канчап-даа таарышпас. А чогум-на ол айтырыгны чогумчалыг тургусканындан ажыл-агыйның өске айтырыглары эки шиитпирлеттинер болгай. Ындыг болганда харылзаалыг ажыл негеттинер апаар.

Амыдырал хандырылга бүдүрүлге эргелели дөрт машиналыг, ындыг-даа болза оларның чүгле чаңгызы ажыглалда. База-ла артык кезектер чогу-биле ону тайылбырлаар.

Бүдүрген продукцияның шыпарынче мында кичээнгей багай эвес. Бүдүрүлге эргелелинде тургустунган шынар комиссиязы адырлар айыы-биле хыналдаларны чорудуп турар. Ындыг-даа болза контроль-сагааашкынны тургусканы негелдеге дүүшпес.

Социалистиг чарыштың түңнелин айлап, кварталдап үндүрүп турар. Күш-ажылчы маргылдааның дээштиин чедип алырының хемчеглери алдынып тура-даа, ол амдаа негелдеге дүүшпес. Кескү агитацияны чоп ажыглавайн турар. База бир чугула айтырыг — мурнакчы дуржулганы нептередип, кижи бүрүзүнге чедиреринче кичээнгей кошкак. Ажыл-агыйның түңнелинин оон база кол хамааржыры билдингир, а кижизидикчи салдары — улуг.

Районнуң амыдырал хандырылга бүдүрүлге эргелели чылды мынчаар эгелээнинден, бөгүнгү ажылындан түңнел үндүрүп, чамдык айтырыгларже шыңгыы кичээнгей угландырып, хожудаашкындан уштунуп, хандырылганың бедик культуразын чедип алырын соңгаарладып болбас айтырыг кылдыр көрүп турар.

В. КУУЛАР.

ССРЭ-ниң 60 чылынга уткуштур

МОСКВА. Бистиң Төрээн чуртувустуң кыдыг-кызыгаары калбак, делгем. Янзы-бүрү нацияларның кижилери ооң ол-бо чүктеринде чурттап база ажылдап турар.

Бо хүннерде ССРЭ-ниң УАЧД-зинде Соңгу чүк улустарының бот-тывынгыр артистериниң көрүлдези чоруп турар. Балыкчыларның, аңчыларның кайгамчыктыг ырлаары, танцылары москвачыларның, ооң аалчыларының сонуургалын хайныктырган. Ооң эң тергиин номерлери Төп телевидениениң программазында бижиттинген. Ону миллион-миллион көрүкчүлер көөлер.

ЧУРУКТА: Соңгу чүк улустарының бот-тывынгыр артистериниң көрүлдезиниң ССРЭ-ниң УАЧД-зинде ажыттынып турар үези.

В. СОЗИНОВТУҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

Силер-биле кожа, кады

ЧОНУНГА БАРААН БОЛУРГА

ЧОН-БИЛЕ амыдыралы тудуш, кижи-ле бүрүзүнге ээнин күзээр ак сеткилдиг, буянныг кижилер бистиң аравыста хөй. Ындыгларга чон чоргаарланыр, идегээр, өөрүүр. Мен чонга чогумчалыг ажыл-херектерни кылып чоруур, шын дээш бүгү амыдыралын чонга төлептиг бараалгадып келген, коммунист Василий Сендиевич Дамдын-оолдуң дугайында бижикседим.

Бодундан болгаш эш-өөрүнден негелделиг, Жданов аттыг совхозтуң Ак-Тал салбырының эргелекчизи, алдан хар чоокшулаан бо кижи суурда дружинниктерни баштаар ажылга тээрби сес чыл үзүктел чок ажылдаан. Василий Сендиевич бодунуң дайынчы дузалакчылары-биле дыка хөй чаагай ажыл-херектерни кылган. Дуржулгалыг, ак сеткилдиг коммунисти чүгле совхозтуң ажыл-ишчилери эвес, харын районнуң партия, совет органнары хүндүлээр. Ол болза ооң могаг чок, идепкейлиг ажылының түңнели-дир.

Василий Сендиевичиниң хөрээн «Кур болгаш куруккан черлерни шиңгээдип алганы дээш», В. И. Лениниң 100 чыл оюнга тураскааткан медальдар база «Эң эки дружинник» деп хөрек демдээ каастап чоруур. Ол ышкаш хөй санныг мактал болгаш хүндүлел бижиктер-биле шаңнаткан. Мактаарга чамдык кижилер бодуп тогдунар, улуургак-ёзуурган чорукка чедер. В. С. Дамдын-оолда ындыг сеткил чок, чонунуң чоон оруу-биле бурунгаарлап орар кижилерниң бирээзи. В. С. Дамдын-оол дуржулгалыг дагдыныкчы, ол аныяктарны патриотчу ёзуга кижизидеринге биче эвес үлүүн киирген.

— Районда эң эки дружинниктер ээзэш эвес, оларның бирээзи В. С. Дамдын-оол — деп, районда улусчу дружинна штавының командири, улус депутаттарының район Советиниң күүскомунуң даргазының оралакчызы К. Т. Куулар чоргаарал-биле чугаалап орары кончуг шын. В. С. Дамдын-оол «Улуг-Хем» солунга корум-чурум, оор-суук, арага-хымыс дугайында хөй чүүлдерни бижип, ону болдурбазы-биле ажыктыг саналдарны киирип келген хоочун бижикчи. Ооң бижээни ажык чагаалары, көдүрген айтырыглары чеже кижини бодандырган, чеже кижини кижизиткээн дээр... Оларның аразындан «Оглум — чоргаарадым», «Ынчаар чурттап болур бе?», «Оор эът — чем болбас, оглаа аът мал болбас» деп ажык чагаалары, көдүрген ажыктыг айтырыглары, чаңгыс көжегелиг шоодуглуг «Бистиң суурга куда» деп сценажыдылгазы чамдык маңгысталчак чурттагалыгларның, оорларның, арагачыларның арнын кызыдып, мыттырганы чугаа чок.

Сөөлгү үш чылда Хендергеде кем-херек үүлгедир чоруктар кызырылган, маңаа В. С. Дамдын-оолдуң киирген үлүү биче эвес. Аныяктар М. Хуурак, М. Чимит-оол, А. Агыы, Б. Дугаржап, С. Ажы, Э. Лопсаң олар В. С. Дамдын-оолдан үлегер ап, идепкейлиг дружинниктер апарган. Шагүениң аайы ындыг турган: В. С. Дамдын-оол бичиизинде школага өөренмейн, хенче чажындан-на мал-маган-биле халбактанчып келген. Ол совхозтуң чылгычызы, тудугжузу, бригадири-даа чораан, ажылын кажан-даа хоомай деп демдеглеттирбээн. Бир эвес кижи бүрүзү медерен билир болза, Дамдын-оолдуң удуртулгазы-биле, ооң-биле кады ажылдаарга чиик, ажыктыг-даа. Ам Василий Сендиевичиниң киржилгези-биле болган чонга мактанчыг чүүлдерни демдеглекседим.

Аът кулаа көзүлбес караңгы дүне, артында чаап турда, В. С. Дамдын-оол мени база ийи дружинникти оорлар эртер орук — арт кырынга хондурду, чүү-даа чок... Ол дүне өске арт кырынга хонган М. Агыы, Ш. Шивит, Х. Ыдам-оол суглар оорлар туткан. «ҮТКА 25 чылы» совхозтан М. Монгуш, Х. Аракчаа оң шаа инектерин Хөлчүктен сүрүп алган, Элегес-Бажы-биле ажып чыда туттурган. Октуг-боолуг маңгыстар деңе бээрин болдаан, боолап, дезип шаг болганнар. Ынчалза-даа хөй шүүдел чокка туттурган, шагдаа черинге чедиртеннер.

Ак-Тал суурдан ырак эвесте, бистиң совхозтуң салбыры Хөлчүк суурдан телефонга херээжен кижиниң үнү: —Билдинмес кижилер суурнуң кудумчуларында аъттарлыг халдып, улус кымчылап, хулиганнап туруп берди, дузадан көргүзүп көрүңер! — дээн. Херек парын. В. С. Дамдын-оол суурда эң эки дружинниктерин эвилелдеп алгаш, Хөлчүкче машиналыг хапкан. Машинаны даг артынга тургускаш, дружинниктер ээрик улус өттүнүп чорууурга, ийи кижи аъттар маңы-биле келген-не. Боомонгулуг ийи хулиган аъттар кырындан черге кээп дүшкеннер. Дружинниктер чогуур хемчээн апканы ол. Демгилери Улуг-Хем районнуң Торгалыг суур чурттуг Максим Артаа, Радик Дамдын-оол болган. Ынчан-на Хөлчүк суурнуң клуб ээжин дружинниктер дуй турупкан. Ол-ла суурдан бижектерлиг элээди оолдар туттурдулар. Урангай Дажы, ол кежээ дружинниктерниң негелделиг айтырыынга харыылап тура, ийи хаван, бажың ишти, ясли-сад оорлааның чугаалап берген. Когараан ээлер — К. Шожан-оол ийи хаванны, башкы Э. Куулар бажыы иштин, ясли-сад эргелекчизи Чыртак-оол 20 кг печенье, беш хлебти буруулуглардан эгидип алыр аргалыг болган.

Торгалыг-биле Хөлчүк аразы барык-ла 70 километр ажыг. Үш-Мөөрүк тайгазын база ажар. 15—16 харлыг оолдары он-бижек тудуп алгаш, ырак-узак чер чорупарт-сын ажып чорда эскербес, хереесевес ада-иезиниң-даа чегенчиин. Школаның башкыларының харысалга чогуп. Мындыг элдептиг таварылга Торгалыг көдээ Совединиң күүскомунга-даа дүвүреңчиг болгу дег.

Торгалыг суур В. С. Дамдын-оолга хамаарылга чок-даа болза, ооң сагыш-сеткили кожазында суурда корум-чурумнуң байдалы дээш база-ла дүвүреп чорууру торгалыгжылар билген болза.

Б. МОНГУЛ-ООЛ.

ДЕЛГЕМ ӨРЭЭЛ БОЛЗА

Кызылда күрүнениң педагогика институдунуң филология факультединиң бешки курузунда өөренип турар бис. Институтка өөренип киргеш, дыка хөй чаа, солун чүүлдерни билип алдывыс.

Башкыларывыс Ш. Ч. Сат, К. Б. Март-оол билиг чедип алырывыска күжүн, билиин харамнанмайн, эртемче эге базымнарны ажыдып бергеннер. Республиканың А. С. Пушкин аттыг библиотеказында чурт шинчилел килдизинге дыл болгаш төөгү талазы-биле айтырыгларлыг бола чеде бээр бис. Бистиң республиканың төөгүзүнүң, ооң сайзыралының база дыл, төөгү талазы-биле тураскаалдарының, тыва чогаалчыларның болгаш орус, совет чогаалчыларның тыва дылче очулдуртунган номнарын ол килдистен ап номчуп болур.

Килдистиң ажылдакчылары студентилерни эвилең, ээлдек хүлээп алгаш, херегээн чүүлдеривисти тып бериир, сонуурган айтырыгларывысты кузелдиг-биле тайылбырлап, дузалажып бээрлер. Тоолдарны, тоолчургу чугааларны-даа моон тып номчуур-дур бис. Ынчангаш библиотекада база бир солун, ажыктыг килдис бо.

Мында берге чүве — ооң өрээлиниң 17-ле квадрат метр тар, кызыызы-дыр. Номчукчуларга чүгле 2 стол бар, тон уштуп, азар чери база чедишпес. Оон уламындан 4—5 хире номчукчу келгенде олурар чер чедишпес. Ынчангаш килдистиң ажылдакчылары боттарының олурган черинден туруп берип-даа турарлар-дыр.

Килдистиң ном фондузу бо чылдың эгезинде 5617 экземпляр турган. Ол сан хүн туруп өзүп орар болгай. Библиотекада бо килдисти делгем өрээл-биле хандырарын күзеп турар бис.

Л. ДУЛУШ.

• СПОРТ • СПОРТ • СПОРТ

БИСТЕ МАССАЛЫГ

Күш-дамыр кижизидилгезин улам экижидеринче, күш-культура болгаш спорттуң массалыг чоруун көдүреринге таарымчалыг байдал Эрги-Барлык суурда тургустунуп бар чыдар. Күш-культура шимчээшкининиң активчилери өскен. 1981 чылда ортумак школа өөреникчилериниң иштинден 14 инструктор-тренерни, 11 судьяны белеткээн.

Эрги-Барлык ортумак школазының спорт залы чүгле школачыларның, башкыларның ойнаар шөлү эвес, мында суурнуң чурттакчылары хостуг шактарында волейбол, баскетбол ойнап турарлар. Чамдыкта Бай-Тайганың, Чөөн-Хемчиктиң, Ак-Довурактың спортчуларының эш хуу ужуражылгалары база анаа эрткилей бээр.

— Спорттуң материалдыг баазазын тургузуп, ооң дериг-херекселдерин четчелеп алырга, ГТО нормазын дужаарынга, күш-дамыр кижизидилгезин чорударынга улуг ажыктыг-дыр — деп, совхозтуң ажылчын комитединиң даргазы Б. Н. Хомушку чугаалап турар.

Моон алгаш көөрге күш-дамыр кижизидилгези чүгле кажыктыы быжыглаарынга херек эвес, чаагай мөзү-шынарның кижизидеринге, омак-сергек, найыралдыг болурунга база дузалыг. Шынап-ла суббота, воскресенье хүннерде суурда солун эртип турар. Ынчан спорт залга барык-ла кудумчулар аайы-биле командаларның маргылдаазы, өг-бүлелерниң «Старт» деп хөй хевирлиг оюн-тоглаалары чаңгыс аай план ёзугаар анаа эртер. База ол ышкаш шериг белеткелиниң кичээлдерин, спорт темазынга хамаарышкан кежээлерин, эге класстарның спортчу маргылдааларын, эртенги зарядкаларны, кадыы кошкак уругларның чиигеткен программалыг күш-дамыр кижизидилгезиниң кичээлдерин спорт залга чорудуп келдивис.

Шериг өөредилгезиниң башкызы Демир-оол Ласуруңович Саая, күш-дамыр кижизидилгезиниң башкызы Экер-оол Кара-оолович Ховалыг күш-культура болгаш спортту пропагандалаар, организастаар талазы-биле чоннуң хүндүткелин чаалап алган. Спорт массалыг ажылга суурнуң спортчуларының, ылангыя комсомолчуларының, аныяктарының идепкейи база бедээн. Аныяктар С. Салчак, С. Хомушку, хоочуннар Т. Сарыг-оол, А. Европ, С. Падан, С. Кара-Сал болгаш өске-даа эштер спорт секцияларын багай эвес удуртуп келген.

Күш-культура болгаш спорт найыралдың, арга-дуржулга солчурунуң коллективтиг хевири болуп бар чыдары өөрүнчүг. Чоокта чаа, чижээ, Эник, Барлык, Комсомол кудумчуларының спортчу ужуражылгаларын көрүкчүлер сеткил ханышкын-биле көрген. Эң эп-найыралдыг, спортчу ёзу-биле ойнаан Комсомол кудумчузунуң (капитаны А. А. Донгак) командазы бирги черни алган. Спортчу командаларның кежигүннери Василий Хомушку, Борис Саая, Тоолай Сергей чараш оюну-биле көрүкчүлерниң сонуургалын хайныктырган.

Ам удавас өг-бүлелер аразынга спортчу маргылдаалар эртер. Башкылар, ада-иелер, өөреникчилер, суурнуң өске-даа чурттакчылары бо хүннерде ол маргылдааларга белеткенип турар.

Ынчалза-даа күш-культура болгаш спортту массалыг болдурарының айтырыглары үзе шиитпирлеттинген дээр болза шын эвес. Күш-ажылчы коллективтерниң бүдүрүлге хуралдарынга бо айтырыгны чугаалажып, ооң шиитпирин контрольга алыры чугула. Спорт дериг-херекселдерин чоптуг ажыглаар, аңаа хумагалыг болурунуң чугулазын демдеглекседим.

Күш-культура болгаш спортту улам массалыг болдурар талазы-биле ажылдың ажыктыг чоруу биске чедип алыырларының аргалары барын илергейлеп болур.

Б. ДЕЛЕГ-ООЛ,
Эрги-Барлык ортумак школазының директору.

МАНАП АРТЫВЫС

Бай-Тайга районнуң «Кара-Хөл» совхозта аныяктарның саны эвээш эвес. Олар ажылдыңайының янзы-бүрү адырларында хаара туттунуп, төрээн совхозунуң экономиказын улам быжыктырар дээш улуг-хуузун киирип турарлар.

Ынчалза-даа аныяктар ажыл шагындан хостуг үезинде дуну капчаар аайын тыппастар. Совхозтуң директору, парткому, ВЛКСМ комитеди аныяктарны спортче хаара тудар ажылда кичээнгейге албастаан. Ооң уламындан аныяктарның корум-чурум үреп, арага-дарыга хаптыкшыыр таварылгалары база бар.

Бир эвес спорттуң янзы-бүрү хевирлеринге секцияларны чорудуп, ындаар хөй-хөй оолдар, кыстарны массалыы-биле хаара тудуп, дыштаныр хүннерде эш-хуузунуң ужуражылгаларын, спортчу маргылдааларны эрттирип турар болза, дыка-ла солун болур ийик.

Х. ХОМУШКУ.

«Шынга» хаьыы

ХЕМЧЕГЛЕРНИ АЛГАН

Эрткен чылдың төнчүзүнде Бай-Тайга райондан редакцияга чагаа келген. Район эмнелгезиниң чыттырып эмнээр салбырының аъш-чеминиң шынарының багайын ол чагаада хомудап бижээн.

Район эмнелгезиниң бүдүрүлге хуралынга тус чагааны сайгарып чугаалашкан. Аарыг уругларын хайгаарап турган иелерге чамдыкта чем четпейн баар ийикпе эмчилерниң диэт ёзугаар белеткээн дээн чемнерн кылдынмайн баар таварылгалар турган. Эмнелгениң бүгү кухняларынга санаалдар болгаш хомудалдар дептерин тургузар дугайында диэт-сестраларга, поварларга болгаш ажаакчыларга кол эмчи даасан.

Чемни үлээриниң мурнунда дежурный эмчилер албан хынаар, капчаар кылдынганын дептерге демдеглеп бижиирин чурумчуткан дугайын районнуң кол эмчизи О. Б. Саая редакцияга дыңнаткан.

ФЕВРАЛЬ 19-ТАН 21-ГЕ ЧЕДИР ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ФЕВРАЛЬ 19-ТА
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги сула шимчээшкин. 8.55 — «Чаштарга аңчыгаштар дугайында». Ленинградтан дамчыдылга. 9.25 — «Чаңгыс рейс кылыр чолаачы». Уран-чечен телефильм. 1-ги серияы. 10.30 — «Үнүп келем, кызыл хүнүм». Ф. И. Шаляпинниң дугайында документалдыг телефильм. 11.20 — Медээлер. 11.25 — 14.15 — Чапсар. 14.15 — Медээлер. 14.35 — Документалдыг телефильм. 15.25 — Москва комсомолунуң ажыл-херектери. 15.55 — «Белорус чуруктар». Минскиден концерт-дамчыдылга. 16.25 — «Совет Эвилелдер». Киножурнал. 16.40 — «Шыдыраа школазы». Разрядчылар клазы. 17.10 — ССРЭ биле Шри Ланка республиканың аразынга дипломаттыг харылзааларны тургускан хүнүнге. «Шри Ланка — кайгамчыктыг ортулук». Кинопрограмма. 17.35 — Маргылдаа клуву.

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде.

КЫЗЫЛДАН

19.00 — «Өөредир база кижилер».

МОСКВАДАН

19.30 — И. Брамс. Гайдның темазынга вариациялар. Венгр радионуң концерти. 19.50 — «Чаңгыс рейс кылыр чолаачы». Уран-чечен телефильм. 2-ги серияы. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — Останкинонуң концерт студиязынга Ленинчи комсомол шаңналының лауреады Дин Ридтиң киржилгези-биле аныяктар кежээзи. 23.20 — Бөгүн делегейде. 23.35 — 00.20 — Хаак спортунга делегей чемпионады. Херээженнер. 10 км. Норвегиядан дамчыдылга.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — Англи дыл. 12.30 — Музыка. 5-ки класс. 13.00 — ПТУ суругуулдарынга. Ниити биология. Үнүштерниң селекциязы. 13.30 — В. П. Катаев. «Чаңгыс парус агарып чор». 5-ки класс. 14.00 — «Флот дугайында бижип чор мен». Л. Соболевтиң чогаалдарының арынарындан. 14.50 — Монументалдыг болгаш портреттиг совет скульптура. 15.20 — Бойдус. Сугну ажыглаары болгаш ону камгалаары. 15.40 — «Соңгу чүкте карарышкын». Эртем-тайылбырлыг фильм. 15.50 — Медээлер. 16.00 — 17.20 — Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

17.20 — «Кино аян-чоруктар альманагы». 17.40 — Уругларга фильм. «Электри кайнын кээп турарыл». 18.00 — «Тываның экраннарында». 18.15 — Телемедээлер. 18.25 — Чарлалдар. 18.30 — Телемедээлер. 18.45 — «Юный медик» клуб. Документалдыг фильм.

МОСКВАДАН

19.00 — «Эртем дугайында». 19.30 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!». «Каарганның хуулгаазыны». 19.45 — «Ол черинге шиитпирлээр». 3-кү дамчыдылга. 20.30 — «Комсомольская правда» солунуң шаңналы дээш сугже шурааларының Бүгү-эвилел маргылдаазы. Минскиден дамчыдылга. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 23.20 — «Композитор Глинка». Уран-чечен фильм.

ФЕВРАЛЬ 20-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги сула шимчээшкин. 8.55 — «Кадык болуруи күзезиңзе». (Күш-культуржуларга сүме). 9.00 — Аныяктарның чогаадылгазы. 9.30 — «Чаңгыс рейс кылыр чолаачы». Уран-чечен телефильм. 2-ги серияы. 10.40 — «Силерге, ада-иелер!» 11.10 — «Спортлотонуң» 8-ки тиражы. 11.15 — «Айыыл чок шимчээшкин дээш». 11.45 — «Шуурганның черниң оглу». Эстонияның улустуң чогаалчызы Ю. Смууле дугайында. 12.30 — ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылынга. РСФСР-ниң улустуң танцы ансамбльдериниң болгаш ырының ансамбльдериниң концерти. 13.40 — Чаа мультфильмнер программазы. 14.15 — Бөгүн делегейде. 14.30 — «Хүнүнүң шыгжамыры». 15.15 — Уругларга фильм. «Кышкы эртен». Уран-чечен фильм. 16.40 — Политиктиг тайылбырлакчы Ю. А. Летуновтуң беседазы. 17.10 — «Дириг амытаннар дугайында». 18.10 — УССР-ниң улустуң артизи Ю. Богатиков ырлаар. 19.00 — 19.15 — Чапсар. 19.15 — «Кижи. Чер деп октаргайны камгалап каар». Документалдыг фильм. 19.45 — «Кызыл шол». Уран-чечен фильм. 1-ги серияы. — «Комиссар Амелин». 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Кызыл шол». Уран-чечен фильм. 2-ги серияы. — «Начдив Кутасов». 22.45 — Хаак спортунга делегей чемпионады. Эр улус. 30 км. Норвегиядан дамчыдылга. 23.20 — 01.00 — Хоккейге ССРЭ чемпионады. «Сокол» — «Спартак». Киевтен дамчыдылга. 2-ги, 3-кү үелер. Чапсарда болгаш төнгенде — Чиик атлетикага ССРЭ чемпионады.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

14.20 — «Хөглүг чөлээш». Уругларга фильм-концерт. 14.50 — «Бистиң секретарывыс». Документалдыг телефильм. 15.20 — «Эстраданың янзы-бүрү өңнери». 15.50 — «Хүлер болгаш кан». Курган чер шериглерниң дугайында документалдыг телефильм. 16.50 — Хаак спортунга делегей чемпионады. Ийи хевир. Трамплинден халыыш. Норвегиядан дамчыдылга. 17.20 — «Ольстерниң чалбыыжы». Документалдыг телефильм. 18.10 — «Кадыкшыл». Эртем-тайылбырлыг программа. 18.55 — Делегей байдалының допчулалы. 19.10 — «Вакх болгаш Ариадна» деп балетке А. Руссельдиң музыказы. 19.30 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!». «Каарганның хуулгаазыннары». 19.45 — «Музыкалыг киоск». 20.15 — «Эрмитаж. Германияның уран чүүлү». 15-ки фильм. 20.45 — «Чоннуң аялгалары». 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — Хаак спортунга делегей чемпионады. Ийи хевир. 15 километрге чарыш. Норвегиядан дамчыдылга. 22.15 — 23.30 — «Бо таварылга Нарв станциязының ындынга болган». Музыкалыг телефильм.

ФЕВРАЛЬ 21-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — «Сула шимчээшкинче чыскаалыңар!» 8.55 — Г. Гендель. Оркестрлиг арфага концерт. 9.10 — «Будильник». 9.40 — «Совет Эвилелинге бараан болуп тур мен!» 10.30 — «Кадыкшыл». 11.15 — «Эртенги почта». 11.45 — «Көлээден дамчыдылга». 12.45 — «Музыкалыг киоск». 13.15 — «Таллинниң бөмбүү» деп фехтованиеге делегей маргылдаазы. 13.45 — «Даалга». Документалдыг телефильм. «Коммунистер» деп бөлүктен. 14.10 — М. Горький — «Егор Булычев болгаш өскелер-даа». Фильм-шии. 16.45 — «Кино аян-чоруктар клуву». 17.45 — «Топынка». Мультфильм. 17.55 — «Делегей панорамазы». 18.40 — 18.55 — Чапсар. 18.55 — «Зариповтар — джигиттер». Фильм-концерт. 19.20 — «ТТ-ниң экранынга бир дугаар». «Сыгыр даң бажындан кара дүнге чедир». Уран-чечен фильм. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Силерге, педээниң ишчилери!». Музыкалыг программа. 22.25 — Коньките маңнаар спортка делегей чемпионады. Эр улус. 22.55 — 23.30 — Хоккейге ССРЭ чемпионады. «Трактор» — «Динамо» (Москва). 3-кү үе.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

14.20 — «Хөл дугайында чугаа». Эртем-тайылбырлыг фильм. 14.35 — «Бо кайгамчыктыг делегей». Школачыларга литературлуг викторина. 15.20 — «Вашингтоннуң карак чаар чоруу». Социалистиг чурттарның корреспондентилериниң беседазы. 15.50 — Истра хоорайның шеригже аъттанып турарлары биле Кызыл туктуг адыгыы тоску гвардейжи дивизияның хоочуннарының ужуражылгазы. Останкинонуң концерт студиязы. 17.25 — «Строговтар». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 18.30 — Улуг Октябрьның 65 чылынга. «Бистиң доңчу намдарывыс». 7-ги фильм. — «1923 чыл». 19.30 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!» 19.45 — Бистиң корреспондентилеривис чугаалап турлар. 20.15 — Е. Сорокина биле делегей конкурстарының лауреады А. Бахчиевтиң күүселдези. 20.30 — «Эрмитаж. Францияның XVII чүс чылда уран чүүлү». 16-гы фильм. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 23.00 — «Белая кырында чаңнык». Уран-чечен фильм.

БЕС ТУБЕРКУЛЁЗУ

Эмчиниң сүмези

Чамдыкта аарыг мага-ботунуң кандыг-даа кезектеринге дээптер, ол каш-даа хевирлиг болур. Ооң чылдагааның кижиниң мага-бодунга туберкулёз бактериязы киргенде, кажан аарыг кижи аарыг мал-биле чоок турганының түңнелинде ук аарыг тыптыр. Кижиниң мага-бодунга туберкулёзтуң микробактериялары кирзе-даа, ол аарыгдан аарывайн база барып болур. Ынчангаш туберкулёз бактериялары кижиниң мага-бодунга үр үеде артып каар таварылгалар турар. Организм кошкаанда туберкулёз өөскүдүптүзү мага-ботка дораан нептерээр.

Чурттакчы чоннуң аразынга туберкулёз чүгле кижиниң өкпезинге дээр деп бодаарлары бар. Өкпе туберкулёзундан өске хевирлерин тодарадырының база эмнээриниң аргалары сөөлгү чылдарда чедиишкиннии-биле сайзыраан. Бестерниң, карак, сөөк туберкулёзу даштыкы хевирге хамааржыр. Баштың картазының, херээженнерниң уруг савазының, эжин-шөйүндүнүң, сидик үндүрер оруктарының, кара бүүректериниң, баарның болгаш чаваланың талазындаазы иштики туберкулёзка хамааржыр. Бо бүгү хевирлерниң аразында эң-не нептерецгейи — моюннуң, колдук адааның, бут достериниң бестериниң туберкулёзтары болур.

Бо аарыг дүрген-даа, хоочураан-даа хевирлиг эгелеп болур. Чамдыкта аарыг кижи өкпе туберкулёзун эрттирген соонда-даа, өске хевирлеринге таваржып турар. Ындыг таварылгада бестер улгадып, аразында тутчуп, борбак-борбак апаар. Кеш кызып, борбак черлер каңг-даа болгулаар. Оон олар ириннелип, чымчаан кежи чугалааш чарылгылай бээр. Үр үелерде ол экирбестеп, ирин төктүр өөлганнар тыптып кээр. Өөлганнар чок таварылгада бажындан барып эмнедии боор. Ийи-үш ай эмнээшкиниң түңнелинде, борбак бестерни кезип эмнеп турар.

Халдавыр аас, боостаа таварып кирер болганда, моюн бестериниң туберкулёзу болганчок таваржыр. Аарыг өскээп үеде кижи суларар, эъди кадыр. Дериндер болгаш ханының составы өскерлир. Кежке хынаалда тарыышкын чорударга 95 хуу ыжык, сугланыыр-даа боор. Арай билдинмес болганда, бести кезип коору чугула. Бес туберкулёзун эмнээрде, аарыг кижиниң бүгү байдалын хынаар ужурлуг. Оон эмнээшкин 7—9 ай дургузунда үргүлчүлээр. 2—4 ай эмнээп соонда, эмнээшкинни чорудары кончуг чугула. Бестерни ток кужу-биле чиңнеп эмнеп база болур. Чогуур ой шаанда тодараттынган аарыгны чедиишкинниг, үре-түңнелдиг эмнеп болур.

В. ДОРЖУКАЙ,
бес туберкулёзунуң эмчизи.
Кызыл хоорай.

СОНУУРГАКТАРГА

Россияга метеорологтуг станциялар XVIII чүс чылдала турган. Эң баштайгы орус метеоролог — улуг эртемден М. В. Ломоносов.

* * *

В. Беринг ийиги Камчатка экспедициязының үезинде Петропавловск-Камчатский хоорайны үндезилээн. Экспедиция ийи суднолуг турган — «Ыдыктыг Пётр» биле «Ыдыктыг Павел». Хоорайны оларның аттарын кадып турган адаан.

* * *

Россияга бир дугаар автомобильди Русско-Балтийск заводка 1908 чылда бүдүрүп үндүрген.

* * *

Суралгыг композитор Александр Александрович Алябьев — 1812 чылдың Ада-чурт дайынының маадыры. Ооң фронтучу намдары Денис Давыдов-биле сырый холбаалыг. Бодунуң кезээниң чедиишкиннериниң дугайын полковник генералга илеткеп турган. Ол мынчаар дооскан:

— Корум-чурум тударында эң-не хөй чедишкин болган, сэр...

Хенертен эжик ажыттынган соонда, бир-ле солдаттың бажы көстүп келген:

— Эй, өңнүк, машинаны ап алыйн аа?

Полковник генералче өөрүп көрүнген:

— Көрбес силер бе, сэр! Ачыл журнунда болза, ол женден айтырбас-даа турган-дыр ийин!

* * *

Бир-ле катап суралгыг Карузо бажыңын септедип алыр дээш, ажылчыннар төлезилеп алган. Каш хонганда, аңаа мастер чедип кээп-тир:

— Синьор, бис ажылды дугурушкан хуусаада доозарывысты күзеп тур силер бе?

— Чугаажок, — деп, ырлаачы харыылаан.

— Ындыг болза бажыңыңарга ырлаарын соксадыңар. Силер ырлай бээриңерге ажылчыннар аңаа дыңнап туруп аарлар-дыр.

Агаар

Бөгүн республиканың кажуур турар булуттаар, чагбас. Соңгу-барыын чүкче углаанын кынныг хаттың дүргени секундада 2—7 метр чедер. Агаарның температуразы 19—24, чамдык районнарга 9—14 градус соок болур.

Кызылга онзагай өскерлиишкин болбас. Хаттың кужу кошкак. Агаар дүне 30—32, хүндүс 18—20 градус соок.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

КИНО

ФЕВРАЛЬ 18-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: **«Дужаал: боолап болбас!»** 10.00, 12.00, 14.00, 16.00, 18.40 (узаткан), 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: **«Боодаар эргези»** 9.30, 11.20, 13.00, 17.20, 19.10, 21.00 (узаткан). **«Амыдыралга бодуңну билип ал»** деп киноклуб 15.00 шактарда.

«ВОСТОК»: **«Граната ортулуктарында»** 14.50, 16.40, 18.30, 20.40 (узаткан) шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: **«Эрлер!»** 18.30, 20.30 (узаткан) шактарда.

Редакцияның адрези: 667000. Кызыл. Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 3 ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, көдээ ажыл агыы килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Чагыг № 72.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—00638